

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Kristin Svensson

Inte samma måttstock

En studie i hur närståendebegreppet i bestämmelsen om grov fridskränkning
tolkas vid våld i ungas partnerrelationer

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson

Termin för examen: Period 1 VT2021

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Metod och material	6
1.3.1 Rättsdogmatisk metod	6
1.3.2 Rättsanalytisk metod	6
1.3.3 Empirisk metod	7
1.4 Forskningsläge	8
1.5 Teoretiska utgångspunkter	9
1.6 Avgränsningar och terminologi	10
1.7 Disposition	12
2 VÅLD I UNGAS PARTNERRELATIONER	13
2.1 Omfattning	13
2.2 Typer av våld	14
2.2.1 Fysiskt våld	14
2.2.2 Psykiskt våld	15
2.2.3 Sexuellt våld	17
2.2.4 Materiellt våld	17
2.3 Annorlunda kontext men samma våldsdynamik	18
2.4 Andra förutsättningar att hantera våldet	19
2.4.1 Unga tenderar att inte betrakta våldshandlingar som våld	20
2.4.2 Hinder för unga att lämna eller berätta om våldet	21
2.5 Konsekvenser av våldet	22
2.6 Riskfaktorer	23
3 FRIDSKRÄNKNINGSBESTÄMMELSEN I BRB 4:4 A	25
3.1 Ett fridskränkingsbrott införs	25
3.1.1 Kvinnovåldsutredningen	25

3.1.2	Kvinnofridspropositionen	26
3.2	Gällande rätt	28
3.2.1	Utgångspunkter	28
3.2.2	Närstående	29
3.2.3	Flera brottsliga gärningar	29
3.2.4	Fridskränkingsrekvisiten	30
3.2.4.1	Led i en upprepad kränkning	31
3.2.4.2	Ägnad att allvarligt skada självkänslan	31
4	NÄRMARE OM NÄRSTÄENDEBEGREPPET I BRB 4:4 A 1 ST33	
4.1	Inledning	33
4.2	Den särskilda utsatthet som närståendeförhållandet medför	33
4.3	Parförhållande där parterna inte bor ihop	35
4.3.1	NJA 2004 s. 97	35
4.3.2	Omständigheter som talar för att offret är närstående	36
4.3.3	Ett ovanligt tydligt brottsofferperspektiv	38
4.3.4	Särskilt om parförhållanden mellan omyndiga	39
4.4	Andra nära relationer	41
5	RÄTTSFALLSSTUDIE	42
5.1	Inledning	42
5.1.1	Tillvägagångssätt	42
5.1.2	Statistik	43
5.2	Närstående utan motivering	44
5.3	Känslomässig bindning	45
5.4	Praktisk bindning	47
5.5	Särskilt utsatt situation	49
5.5.1	Underlåtelse att anmäla förövaren	49
5.5.2	Ingen närmare definition av särskilt utsatt situation	50
5.5.3	Möjlighet för våldet att pågå oupptäckt	50
5.6	Restriktiv lagtolkning i enlighet med legalitetsprincipen	53
5.7	Varaktighet	54
6	ANALYS	56
6.1	Ingen enhetlig rättstillämpning	56
6.2	Bedömning med utgångspunkt i en särskilt utsatt situation	57
6.2.1	Vikten och innebörden av en särskilt utsatt situation	57
6.2.2	Ungdomsspecifika faktorer som påverkar den särskilt utsatta situationen	58
6.2.2.1	Faktorer som kan anses minska utsattheten	58
6.2.2.2	Faktorer som kan anses öka utsattheten	60
6.2.3	Vikten av praktisk bindning	62

6.2.4	Varaktigheten	64
6.3	Avslutande kommentarer	66
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	68
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	73

Summary

The purpose of this thesis has been to investigate to what extent young people who are subjected to violence by a partner whom they neither are married to nor cohabiting with, are considered to *have a close relationship to the perpetrator* according to the offence of gross violation of integrity, and to analyze how the vulnerability of young people in violent youth relationships is being assessed in the application of this provision. Based on preparatory work and a precedent from the Swedish Supreme Court, it can first of all be established that the determining factor for a young person to be regarded as having a close relationship to the perpetrator is that he or she, due to bonds to the perpetrator, has been in a particularly vulnerable situation. The case law study which has been conducted within this research indicates, however, a lack of consistency in the interpretation of the requirement to have a close relationship to the perpetrator in cases regarding youth intimate partner violence. In some cases young people are considered to be in a close relationship solely due to the fact that they have an emotional bond with each other. In several cases, however, due to the lack of a practical bond between the youth, for instance if the abused is a minor and therefore subject to the parental responsibility of his or her parents, the victim is deemed not to be in a close relationship to the perpetrator, despite the fact that the he or she has been subjected to such repetitive and systematic violence against which the provision aims to protect. Furthermore, in some cases young people are considered not to fulfil the necessary prerequisite due to the fact that the safety and stability provided by adults in the vicinity of the victim is considered to result in him or her not being in a particularly vulnerable situation. Lastly, it can be stressed that the assessment of whether the victim has a close relationship to the perpetrator should, to a greater extent than is being done by the courts today, take into account the youth-specific context in which the violence occurs. Such circumstances that can lead to the young person, due to his or her age, being more vulnerable and able to be subjected to repetitive partner violence should be considered of importance when assessing whether the victim has been in such a particularly vulnerable situation that motivates an application of the provision of gross violation of integrity.

Sammanfattning

Syftet med uppsatsen har varit att undersöka i vilken utsträckning unga personer som utsätts för våld av en partner med vilken de varken är gifta eller sambo omfattas av närståenderekvisitet i brottet grov fridskränkning och att analysera hur ungas utsatthet vid våld i ungas partnerrelationer bedöms vid tillämpningen av detta brott. Med utgångspunkt i förarbeten och prejudikat från Högsta domstolen kan det inledningsvis konstateras att det avgörande för att en ung person ska omfattas av närståendebegreppet är att denne, på grund av bindningar till gärningspersonen, befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Rättsfallstudien som genomförts inom ramen för uppsatsen visar emellertid på en oenhetlig rättstillämpning när det gäller tolkningen av närståendebegreppet i mål som rör våld i ungas partnerrelationer. Det förekommer att ungdomar bedöms som närstående uteslutande på den grund att de har haft en känslomässig bindning till varandra. I flera fall anses emellertid avsaknaden av en praktisk bindning mellan parterna, exempelvis på grund av att den utsatta fortfarande befunnit sig under vårdnadshavarens ansvar eller bott hemma hos föräldrarna, medföra att ungdomen inte omfattas av närståendebegreppet, trots att det varit fråga om sådant upprepat och systematiskt våld som bestämmelsen syftar till att skydda emot. Vidare förekommer det att ungdomar inte anses närstående eftersom den trygghet och stabilitet som vuxna individer i den utsattes närhet står för bedöms medföra att hen inte befunnit sig en särskilt utsatt situation. Slutligen kan det framhållas att bedömningen av om målsäganden omfattas av närståendebegreppet, i högre utsträckning än vad som idag sker i rättstillämpningen, bör ta hänsyn till den ungdomsspecifika kontext som våldet sker i. Omständigheter som kan innebära att den unga personen, på grund av sin ålder, är mer sårbar och kan utsättas för upprepat våld i sin partnerrelation bör tillmätas betydelse vid bedömningen av om målsäganden befunnit sig i en sådan särskilt utsatt situation som motiverar en tillämpning av fridskränkingsbrottet.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Direktiv
FB	Föräldrabalken (1949:381)
HBTQ	Homosexuella, bisexuella, transpersoner och queerpersoner
HD	Högsta domstolen
MUCF	Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor
NCK	Nationellt centrum för kvinnofrid
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
Skr.	Skrivelse från regeringen
SOU	Statens offentliga utredningar
STIR	Safeguarding Teenage Intimate Relationships

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Forskning visar att unga kvinnor i högre utsträckning än äldre kvinnor utsätts för våld i sin partnerrelation. Enligt statistik från Brottsförebyggande rådet, BRÅ, har var fjärde svensk ung kvinna i åldern 16–24 år blivit utsatt för någon typ av brott i form av misshandel, sexualbrott, hot, trakasserier, försök till inskränkning av sin frihet eller systematiska kränkningar eller förödmjukelser av sin nuvarande eller tidigare partner.¹ Att våld i ungas partnerrelationer är ett omfattande problem bekräftas också av den första större svenska forskningsstudie som specifikt behandlat ämnet och som publicerades i höstas. Hela sex av tio unga i studien svarade att de hade upplevt någon typ av våld från sin partner vid ett eller flera tillfällen.²

Trots omfattningen av problemet är våld i nära relationer där offer och förövare är unga relativt ouppmärksammat i Sverige. Detta gäller såväl inom det jämställdhetspolitiska området som inom forskning.³ Den kunskap som finns om mäns våld mot kvinnor tenderar att till största del fokusera på vuxnas relationer och svensk forskning har inte alls i samma utsträckning riktat uppmärksamheten mot det våld som sker i ungas relationer där förövaren och offret har en kärleksrelation.⁴ I regeringens strategi för att bekämpa mäns våld mot kvinnor betonas vikten av att ge flickors och unga kvinnors våldsutsatthet större uppmärksamhet, eftersom relationsvåld inte enbart drabbar vuxna och äldre kvinnor.⁵ På senare tid har även röster höjts för att rättsväsendet i större utsträckning ska uppmärksamma problemet med våld i ungas parrelationer. När stiftelsen och ungdomsjouren 1000 möjligheter⁶ i höstas presenterade sin rapport om erfarenheter och kunskap om killars våld mot tjejer var ett av dess åtgärdsförslag för att motverka detta våld att rättsväsendet i högre utsträckning ska tillämpa fridskränkingsbrotten i mål som rör våld i ungas relationer.⁷

Bestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning infördes i brottsbalken år 1998 som ett led i samhällets arbete med att bekämpa mäns våld mot kvinnor

¹ BRÅ (2018), s. 4.

² Överlien, Korkmaz & Lagerlöf (2020), s. 6.

³ BRÅ (2017), s. 2.

⁴ Ibid.

⁵ Skr. 2016/17:10 En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, s. 116.

⁶ 1000 möjligheter är en ungdomsjouren som arbetar stöd- och kunskapsplattform för att motverka killars våld i ungas partnerrelationer

⁷ Se Stiftelsen 1000 möjligheter (2020) - Ett år med unga relationer.se - erfarenheter och kunskap om killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer, s. 55.

och för att markera allvaret i brottslighet som begås mot en närstående person.⁸ Bestämmelsen i BrB 4:4 a tar hänsyn till det särskilt straffvärda i upprepad och systematisk våldsutövning mot en närstående eller tidigare närstående.⁹ Bestämmelsen beaktar således att offret befinner sig i en utsatt situation som bygger på att hen har en viss nära relation till förövaren.¹⁰ I de fall gärningspersonen är en man och den som gärningarna riktas mot är en kvinna som mannen är gift eller sammanboende med rubriceras brottet som grov kvinnofridskränkning.¹¹ I övriga fall där parterna är närstående till varandra döms gärningspersonen för brottet grov fridskränkning.¹² Vem som i dessa sistnämnda fall omfattas av rekvisitet ”närstående” i bestämmelsen har dock varken definierats i lagtext eller behandlats på ett uttömmande sätt i förarbeten, utan har istället överlämnats till domstolarna att tolka.¹³

1.2 Syfte och frågeställningar

Mot bakgrund av det ovan sagda är syftet med denna uppsats därför att undersöka i vilken utsträckning unga personer som utsätts för våld av en partner med vilken hen varken är gift eller sambo, omfattas av närståenderekvisitet i brottet grov fridskränkning, samt att analysera hur ungas utsatthet vid våld i ungas partnerrelationer bedöms vid tillämpningen av detta brott. För att uppnå detta syfte ämnar jag besvara följande frågeställningar:

1. Hur ser våldet och den utsattes situation ut vid våld i ungas partnerrelationer enligt samhällsvetenskaplig forskning?
2. Hur tolkas närståenderekvisitet i bestämmelsen om grov fridskränkning i hovrättsfall som rör unga som utsätts för våld av sin partner?
3. Hur kan domstolarnas bedömning av om den unga är närstående till förövaren diskuteras och analyseras utifrån forskning om ungas utsatthet vid våld i ungas partnerrelationer?

⁸ Andersson (2016), s. 18.

⁹ Prop. 1997/89, s. 79.

¹⁰ Andersson (2016), s. 91.

¹¹ 4:4 a BrB 2 st.

¹² 4:4 a BrB 2st.

¹³ Prop. 1997/98, s. 132.

1.3 Metod och material

1.3.1 Rättsdogmatisk metod

Vid redogörelsen för fridskränkingsbestämmelsen i BrB 4:4a har sedvanlig rättsdogmatisk metod använts. Den rättsdogmatiska metoden går ut på att fastställa gällande rätt genom analys och tolkning av rättskällor.¹⁴ De vedertagna rättskällorna är, i enlighet med rättskälleläran, lagstiftning, förarbeten, prejudikat och juridisk doktrin.¹⁵

För att fastställa bestämmelsens innehåll har först och främst brottsbalken och dess förarbeten använts. Av särskilt intresse har varit den offentliga utredning med namnet ”Kvinnofrid”¹⁶ och den proposition med samma namn¹⁷ som föregick instiftandet av fridskränkingsbestämmelsen. Förarbetena har emellertid inte enbart studerats i syfte att utgöra en del av underlaget för beskrivningen av gällande rätt, utan också för att redogöra kortfattat för bakgrunden och tillkomsten av straffbestämmelsen.

Vem som omfattas av närståenderekvisitet i bestämmelsen har emellertid varken definierats i lagtext eller behandlats på ett uttömmande sätt i förarbetena, varför rättsfall från Högsta domstolen har studerats. Då rättsfallet NJA 2004 s. 97 är det enda publicerade fall där Högsta domstolen behandlar närståendefrågan och har haft stor betydelse för senare rättstillämpning ges detta betydande vikt i avsnittet om närståendebegreppet. I syfte att ge en fördjupad förståelse för tolkningen av begreppet – särskilt i relation till unga personer – har även artiklar och litteratur som behandlar närståendebegreppet använts. Av särskilt värde har här Malou Anderssons avhandling ”Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning – fridskränkingsbrotten som rättslig konstruktion” haft.

1.3.2 Rättsanalytisk metod

Eftersom syftet med uppsatsen inte bara är att fastställa gällande rätt utan också att analysera och kritisera den kommer jag även använda rättsanalytisk metod. Till skillnad från den rättsdogmatiska metoden tillåter den rättsanalytiska en användning av allt material som kan vara relevant för arbetet, t.ex. statistik, rekommendationer från internationella organ,

¹⁴ Sandgren (2018), s. 43

¹⁵ Ibid., s. 42–43.

¹⁶ SOU 1995:60 Kvinnofrid

¹⁷ Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.

underrättspraxis och material från andra vetenskaper. På så sätt ges större möjlighet till en mångskiftande analys av rätten.¹⁸

Inom den rättsvetenskapliga forskningen används begreppet hjälpvetenskaper för det material som inte är direkt knutet till rättskällevärdet.¹⁹ Att jag väljer att betrakta det som att jag använder mig av hjälpvetenskaper får till följd att jag återger materialet såsom det presenteras i forskningen, vilket innebär att framställningen är fri från mina egna värderingar och åsikter. Materialet ställs däremot i analysen mot gällande rätt och rättstillämpningen och används på så sätt för att diskutera och kritisera gällande rätt.

I den inledande delen av uppsatsen kommer kunskapsområdet våld i ungas partnerrelationer redogöras för med hjälp av statistik från Brottsförebyggande rådet, Brå, samt litteratur och studier från främst det samhälls- och beteendevetenskapliga området. Syftet med att använda material från andra vetenskapsområden än det rättsvetenskapliga är, förutom att ge en kunskap om omfattningen och typen av våld i ungas partnerrelationer, även att bidra till en förståelse för den särskilda kontext som denna typ av våld sker i, vilket har relevans för bedömningen av om en ung person är närstående enligt fridskränkingsbestämmelsen.

Eftersom påfallande lite forskning om våld i ungas partnerrelationer har bedrivits i Sverige, har även internationell forskning använts i framställningen. I dessa fall har först och främst nordiska och europeiska studier använts. I något enstaka fall hänvisas även till studier gjorda av amerikanska forskare. Även om man bör hålla i åtanke att ungdomar i andra länder inte lever under exakt samma förhållanden som svenska ungdomar, har det enligt min bedömning ändå varit motiverat att använda detta material i framställningen.

1.3.3 Empirisk metod

Eftersom varken lagtext, dess förarbeten eller praxis från Högsta domstolen specifikt behandlar fallet med våld i ungas kärleksrelationer har empirisk metod använts för att undersöka hur fridskränkingsbestämmelsen i dessa fall tillämpas av underinstanserna.²⁰

Eftersom hovrättsavgöranden kan fungera prejudicerande för tingsrätterna har rättsfallsstudien begränsats till de förstnämnda. Även om hovrättsavgöranden kan ge vägledning och förståelse för ämnet utgör de inte, till skillnad från avgöranden från HD, prejudikat och därmed inte

¹⁸ Sandgren (2018), s. 46.

¹⁹ Se t.ex. Heuman, "Hjälpvetenskapernas betydelse för rättstillämpningen och rättsvetenskapen", i Juridisk Tidskrift, s. 768–769.

²⁰ Sandgren (2018), s. 43.

heller gällande rätt.²¹ Syftet med rättsfallstudien har således inte varit att fastställa gällande rätt, utan att undersöka de resonemang som förs av domstolarna och belysa omständigheter hänförliga till bedömningen av om en ung person anses närstående enligt fridskränkingsbestämmelsen. Vid eftersökandet av avgöranden begränsades urvalet till hovrättsavgöranden mellan år 2005 och 2020 där både offer och förövare varit maximalt 25 år gamla vid tillfället för gärningarna. Anledningen till att inga rättsfall före år 2005 behandlas är att Högsta domstolen året innan avgjorde det ovan nämnda målet NJA 2004 s. 97 som därefter fungerat prejudicerande för tolkningen av om en person är närstående enligt BrB 4:4a. En mer detaljerad beskrivning av tillvägagångssättet för insamlingen av det empiriska materialet finns i rättsfallstudiens inledande avsnitt i kapitel fem.²² Då endast totalt 22 relevanta hovrättsavgöranden hittades vid sökningen finns det en överhängande risk att ett stort antal avgöranden inte träffats av sökorden. Den empiriska studien syftar emellertid inte till att ge en uttömmande bild av hur närståenderekvisitet vid våld i ungas parrelationer tolkas i praxis och presentera statistiskt fastställda slutsatser. Istället är syftet, som ovan nämnts, att på ett mer generellt plan belysa hur rekvisitet tolkas i dessa situationer.

1.4 Forskningsläge

Såväl våld i vuxnas partnerrelationer som vuxnas våld mot barn har under flera decennier varit föremål för omfattande forskning och politiska åtgärder. Fenomenet våld i ungas kärleksrelationer är däremot i mycket liten grad utforskat, möjligen eftersom det hamnar mellan dessa två forskningsområden.²³ Det är först de senaste åren som detta våld har börjat uppmärksammas allt mer som ett socialt problem och forskning om detta i en större skala har bedrivits.

En av de större studierna på området är den omfattande europeiska forskningsstudie ”Safeguarding Teenage Relationships”, STIR, som pågick mellan år 2013 och 2015 och som undersökte våld i ungas partnerrelationer i Norge, England, Italien, Bulgarien och Italien. Caroline Överlien, professor i socialt arbete vid Stockholms universitet, var en av de forskare som ledde den norska delen av studien och är också en av de som på senare tid och i flera framställningar har diskuterat våld i ungas parrelationer ur ett kontextuellt perspektiv. Överlien är även den som leder det pågående svenska forskningsprojektet ”Våld mellan

²¹ Kleineman (2018), s. 38–39.

²² Se nedan avsnitt 5.1.1.

²³ Överlien (2018), s. 80.

ungdom i nära relationer - prevalens, sammanhang och ungas egna röster” som är den första större svenska studien som specifikt behandlar våld i ungas partnerrelationer. Studien, som är en sorts svensk motsvarighet till STIR-studien, syftar dels till att undersöka hur vanligt förekommande våld i partnerrelationer är bland svenska gymnasieelever, dels att utforska hur denna utsatthet kan ta sig uttryck. En delstudie med titeln ”Youth intimate partner violence: prevalence, characteristics, associated factors and arenas of violence” har nyss publicerats från projektet. En framställning värd att nämna i sammanhanget är också medforskaren Sibel Korkmaz’ avhandling ”Youth Intimate Partner Violence in Sweden - Prevalence and Young People’s Experiences of Violence and Abuse in Romantic Relationships” som bygger på resultatet från den svenska studien och publicerades så sent som april 2021.

När det gäller juridisk forskning om brottet grov fridskränkning i allmänhet och närståenderekvisitet i synnerhet bör särskilt Malou Anderssons avhandling ”Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning – fridskränkingsbrotten som rättslig konstruktion” nämnas. I avhandlingen behandlas på ett djuplodande sätt, utifrån såväl motiv som praxis, vem som kan anses närstående enligt fridskränkingsbestämmelsen och vilka omständigheter som är av betydelse för denna bedömning. Det är även den enda framställning som gått att finna som specifikt berör närståenderekvisitet i förhållande till parförhållanden mellan unga personer.

1.5 Teoretiska utgångspunkter

Kunskap om omfattning, konsekvenser och uttryck för mäns våld mot kvinnor är en förutsättning för att alla samhällets aktörer, inklusive rättsväsendet, ska kunna ge brottsoffer stöd och upprättelse.²⁴ En teoretisk utgångspunkt i uppsatsen är att genus är viktigt för att förstå såväl vuxnas som ungas våld i parrelationer.²⁵ En vanligt förekommande förklaringsmodell till mäns våld mot kvinnor är könsmaktsordningen och den strukturella ojämlikheten mellan könen i samhället. Teorin, som präglade den kvinnofridsreform som låg till grund för fridskränkingsbrottet, bygger på idén att mäns våld mot kvinnor används för att upprätthålla kvinnors generella underordning i samhället.²⁶ Förutom att förklara mäns våld mot kvinnor på en samhälls nivå, kan den även ge förklaringar på relationsnivå. Våld kan exempelvis användas av män för att behålla kontroll över kvinnor när de upplever sin position

²⁴ Heimer, Björck & Kunosson (2020), s 13.

²⁵ Korkmaz (2021), s. 1, Gottzén & Korkmaz (2013), s. 3.

²⁶ Wendt Höjer (2002), s. 24.

hotad, på grund av idéer om t.ex. äganderätt och svartsjuka, eller när andra former av kontroll inte hjälper.²⁷ Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att våld ytterst är ett uttryck för maktutövning, och därför kan förekomma i såväl heterosexuella som HBTQ-förhållanden och utövas av både män och kvinnor.²⁸

För att förstå det komplexa fenomen som våld i partnerrelationer är behövs emellertid även andra aspekter än genus beaktas.²⁹ I linje med ett intersektionellt perspektiv argumenterar jag i denna uppsats för att även den sociala kategorin ålder är viktig för att förstå det våld och den utsatthet som unga personer som utsätts för våld i sin parrelation upplever. Murray och Azzinaro uttrycker det som att våld i ungas relationer kan betraktas som en ”gammal sjukdom i en ny värld”. Även om de våldsamma handlingarna kan antas vara jämförbara med det våld som sker i vuxnas nära relationer så förutsätts unga personer leva under andra förhållanden, vilket påverkar deras våldsutsatthet.³⁰ Genom att fokusera på unga som subjekt som lever under särskilda förhållanden belyses de ungdomsspecifika faktorer som innebär att ungas våldsutsatthet skiljer sig från vuxnas erfarenheter av våld i nära relationer. Ett sådant angreppssätt kan användas för att dels undersöka i vilken utsträckning rätten genom fridskränkingsbestämmelsen beaktar ungas, i vissa aspekter, unika våldsutsatthet, dels belysa hur föreställningar om ålder, ungdom och intergenerationella relationer påverkar rättsväsendets respons på det våld som sker i ungas parrelationer.

1.6 Avgränsningar och terminologi

Uppsatsen behandlar våld som sker i en parrelation där förövaren och offret är mellan 13 och 25 år gamla. Detta åldersspann har valts eftersom den definition av ungdom som Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF, använder är just personer i åldern 13 - 25 år.³¹ Det finns ännu inte något etablerat begrepp på svenska för att beskriva våld mellan unga som har en intim relation. I Danmark och Norge används begreppet ”kjærestevold” respektive ”kærestevold” för att beskriva fenomenet. I engelskspråkiga studier används ofta termen ”dating violence”, vilket översatt till svenska blir ” dejtingvåld”.³² Det sistnämnda begreppet kan anses problematiskt av flera skäl. För det första saknar det en

²⁷ Ptaeck (1998), s. 137.

²⁸ Heimer, Björck & Kunosson (2020), s. 54.

²⁹ Korkmaz (2021), s. 1, Gottzén & Jonsson (2012), s. 8.

³⁰ Murray & Azzinaro (2019), s. 25.

³¹ ”Ungdomspolitik”, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

³² BRÅ (2017), s. 2.

åldersavgränsning.³³ För det andra kan det ur ett svenskt perspektiv framstå som oklart vad som menas med ”dating”, då vi i Sverige inte har samma dejtingkultur som i USA.³⁴ Dessutom finns det en risk att begreppet inte återspeglar ungdomars varierade syn på och erfarenheter av intima förhållanden, som kan se ut på en mängd olika sätt och innebära varierande nivåer av intimitet, förväntningar och varaktighet.³⁵ I denna uppsats används därför *våld i ungas partnerrelationer* för att beskriva fenomenet. I syfte att variera språket i uppsatsen kommer synonymt med detta även begreppen *våld i ungas kärleksrelationer* och *våld i ungas parrelationer* att användas.

Begreppet *våld i nära relationer* inkluderar alla typer av våld som förekommer mellan personer som är närstående till varandra. Här ingår våld i såväl heterosexuella som samkönade parrelationer, föräldrars våld mot barn, våld mellan syskon och våld i andra släkt- eller familjerelationer. När det som avses är våld som sker i relationer där parterna har ett kärleksförhållande med varandra kommer därför detta uttryckligen framgå.

Med begreppet *våld* avses utöver fysiskt våld även psykiskt, sexuellt och materiellt våld.³⁶ I uppsatsen används våld som ett samlingsbegrepp i de fall ingen specificering görs av vilken typ av våld som avses. Begreppet våld är inte begränsat till de gärningar som är straffbara enligt brottsbalken. En del av det våld som beskrivs i kapitlet om våld i ungas partnerrelationer, särskilt delar av det psykiska våldet, är handlingar som inte omfattas av något straffbud och kan därmed inte heller konstituera ett fridskränkingsbrott.

Ett annat begrepp som används genomgående i uppsatsen är *fridskränkingsbrott*. Begreppet kan sägas omfatta alla brott mot frihet och frid, det vill säga alla brott i brottsbalkens fjärde kapitel. Med fridskränkingsbrott avses i denna uppsats emellertid endast brotten i BrB 4:4 a, grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning. Avses ett av dessa två brott, benämns detta grov fridskränkning respektive grov kvinnofridskränkning. På liknande sätt avser begreppet *fridskränkingsbestämmelsen* hela straffbestämmelsen i BrB 4:4 a, vilken omfattar såväl brottet grov fridskränkning som grov kvinnofridskränkning.

³³ Johansson & Källström (2019), s. 65.

³⁴ Johansson & Källström (2019), s. 65.

³⁵ Barter (2009), s. 212.

³⁶ Dessa olika våldsfomer redogörs för nedan i avsnitt 2.2.

1.7 Disposition

I uppsatsens inledande kapitel redogörs för våld i ungas partnerrelationer. Här presenteras vad som sagts i forskning om omfattningen och formerna av våld som förekommer i ungas partnerrelationer samt den ungdomsspecifika kontext som våldet sker i. I de två efterföljande kapitlen redogörs sedan för fridskränkingsbestämmelsen i svensk rätt. Först beskrivs bakgrunden till införandet av bestämmelsen i brottsbalken samt i korthet bestämmelsens olika rekvisit. Därefter beskrivs mer ingående vilken innebörd närståenderekvisitet har getts genom ett avgörande från Högsta domstolen. I samband med detta behandlas även vad som sagts i doktrinen beträffande närståendebegreppet. I kapitel fem presenteras uppsatsens rättsfallsstudie. Här presenteras hur närståendebegreppet tolkas av hovrätterna i fall som rör våld ungas partnerrelationer. I uppsatsens sjätte och sista kapitel görs en analys av den information som presenterats i uppsatsens tidigare delar.

2 Våld i ungas partnerrelationer

2.1 Omfattning

På senare år har våld i ungas partnerrelationer allt mer kommit att betraktas som ett utbrett och allvarligt samhällsproblem som är viktigt att bekämpa.³⁷ I den stora europeiska forskningsstudien Safeguarding Teenage Intimate Relationships, STIR, som undersökte våld i ungas partnerrelationer i fem europeiska länder och publicerades 2017 konstateras att våld i ungas relationer utgör ett allvarligt välfärdsproblem för barn och unga.³⁸

Statistik från svenska Brottsförebyggande rådet, BRÅ, visar att det i Sverige är vanligare att yngre kvinnor uppger att de blivit utsatta för brott i en nära relation än kvinnor över 25 år.³⁹ År 2018 gjorde BRÅ en sammanställning av data från samtliga Nationella trygghetsundersökningar utförda i Sverige mellan år 2006 och 2017.⁴⁰ Av kortanalysen framkommer att 18 % av unga i åldern 16-24 uppger att de utsatts för någon typ av brott i form av hot, trakasserier, misshandel, sexualbrott, systematiska kränkningar och förödmjukelser eller försök till inskränkningar i friheten av en nuvarande eller tidigare partner.⁴¹ Nästan en fjärdedel, 23 %, av tjejerna svarar att de någon gång utsatts för sådant våld i sin relation. Motsvarande siffra för killarna var 14 %.⁴² Även om utsattheten uppges vara högst i åldersgruppen 20–24 år, har andelen personer under 20 år som uppger att de varit utsatta ökat något de senaste åren.⁴³

Att våld i ungas parrelationer är ett omfattande problem bekräftas också av den svenska prevalensstudie som gjorts inom ramen för det pågående forskningsprojektet ”Våld mellan ungdom i nära relationer - prevalens, sammanhang och ungas egna röster”. I studien, som genomfördes under två års tid mellan 2017 och 2018, deltog 956 svenska gymnasielever i åldern 15–19 år.⁴⁴ Resultatet visar att hela 59,7 % av respondenterna som varit i en intim relation hade upplevt någon typ av våld från sin partner vid ett eller flera tillfällen.⁴⁵

³⁷ Se bl.a. Överlien, Korkmaz & Lagerlöf (2020), s 1, Källström & Jonhed (2019), s. 75, Gottzén & Korkmaz (2013), s. 1 och Barter m.fl. (2009), s. 178.

³⁸ Barter m.fl. (2017), s. 21.

³⁹ BRÅ (2017), s. 3.

⁴⁰ BRÅ (2018) - Kortanalys 6/2018 Brott i nära relationer bland unga.

⁴¹ Ibid., s. 4.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid., s. 22.

⁴⁴ Överlien, Korkmaz & Lagerlöf (2020), s. 3.

⁴⁵ Ibid., s. 6.

2.2 Typer av våld

Våld kan delas in i olika underkategorier. Våld som sker i nära relationer kan ta sig uttryck i formerna fysiskt våld, psykiskt våld, sexuellt våld och materiellt våld.⁴⁶ I den ovannämnda svenska studien om våld i parrelationer bland gymnasieelever undersöktes omfattningen av psykiskt, fysiskt och sexuellt våld. I studien framkom att den vanligast förekommande våldsformen var psykiskt våld, följt av sexuellt våld. Minst förekommande var det fysiska våldet. Resultatet visade emellertid vissa skillnader mellan könen. Tjejer uppgav i högre utsträckning än killar att de blivit utsatta för våld, oavsett våldsform. Skillnaden var särskilt signifikant när det gällde det sexuella våldet. Andelen kvinnliga deltagare som uppgav att de blivit utsatt för sexuellt våld var nära 4,5 gånger större än motsvarande andel killar. Av studien framkom också att det var vanligt att de ungdomar som upplevt våld i sin partnerrelation hade blivit utsatta för mer än en form av våld.⁴⁷

Nedan redogörs för de olika våldsformerna fysiskt våld, psykiskt våld, sexuellt våld och materiellt våld med utgångspunkt i forskning om våld i ungas partnerrelationer.

2.2.1 Fysiskt våld

Fysiskt våld kan definieras som användandet av varje form av fysisk makt, som, genom att den smärta, skada, skrämmer och kränker, får en annan människa att avstå från att göra något hon önskar göra eller att göra något mot sin vilja.⁴⁸ Det fysiska våldet omfattar ett brett spektrum av handlingar som sträcker sig allt från knuffar, skakningar och nypningar till sparkar, stryptag och dödligt våld med vapen.⁴⁹

Fysiskt våld kan betraktas som den mest grundläggande formen av våld, därför att det drabbar den utsattes fysiska existens i den mening att denne konkret upplever fruktan för att bli skadad eller dödas. Hotet om fysiskt våld ligger också ofta bakom andra våldsformer och bidrar till effekten av dessa.⁵⁰

⁴⁶ "Kunskapsbanken - ämnesguider om våld - våld i nära relationer - våld i nära relationer", NCK.

⁴⁷ Överlien, Korkmaz & Lagerlöf (2020), s. 6–7.

⁴⁸ Isdal (2017), s. 41.

⁴⁹ Kastling (2010), s. 45.

⁵⁰ Isdal (2017), s. 43.

2.2.2 Psykiskt våld

Psykiskt våld kan ta sig uttryck på många olika sätt, men kan generellt sägas ha som syfte att bryta ner offret psykiskt. Psykiskt våld innebär dels att skada, skrämma eller kränka en annan person på alla sätt som inte är direkt fysiska, dels att styra eller dominera personen.⁵¹

Genom *kontroll och isolering* begränsas den utsattes rörelsefrihet och livsutrymme, genom att förövaren kräver kontroll över hela eller delar av den utsattes liv och begränsar dennes kontakter med omvärlden. Detta kan ske med hjälp av direkta eller indirekta hot och påtryckningar.⁵² Det kontrollerande beteendet kan ta sig uttryck i form av ständiga krav på att få veta var partnern befinner sig eller vem hen pratar med eller genom att bestämma vad hen ska bära för kläder eller smink eller vilken sorts mat hen ska äta.⁵³ Isoleringen kan åstadkommas genom att förövaren förvägrar den utsatta att träffa vänner eller familj, att utöva fritidsaktiviteter eller gå fester, eller att prata med personer av motsatt kön.⁵⁴

Att använda *direkta eller indirekta hot* är ett effektivt sätt att framkalla fruktan, oro eller obehag hos den utsatta och på så sätt styra dennes beteende.⁵⁵ Hot om våld kan riktas såväl mot offret själv som mot någon som står denna nära. Det är inte heller ovanligt att förövaren hotar med att skada eller ta livet av sig själv om inte offret gör som hen önskar.⁵⁶ I HBTQ-relationer kan hotet bestå i att förövaren ska berätta om offrets sexuella läggning för omgivningen.⁵⁷ I det fall den utsatte har en familjesituation som präglas av starka hedersnormer kan förövaren hota med att berätta om relationen eller andra saker som hen vet att familjen inte kommer att acceptera.⁵⁸

Degraderande och förödmjukande beteende är en annan form av psykiskt våld och omfattar alla slags beteenden som är menade att kränka eller sära en annan person psykiskt.⁵⁹ Gemensamt för de olika beteenden är att de skadar offrets värdighet.⁶⁰ Det degraderande beteendet är vanligast i form av ord eller uttryck och består ofta av nedsättande kommentarer riktade till den utsatta.⁶¹ Det förödmjukande beteendet syftar till att framkalla skamkänslor

⁵¹ Isdal (2017), s. 47.

⁵² Ibid., s. 51–58.

⁵³ Överlien, Hellevik & Korkmaz (2020), s. 807.

⁵⁴ Överlien (2018), s. 74.

⁵⁵ Isdal (2017), s. 47 ff.

⁵⁶ Överlien (2018), s. 74.

⁵⁷ "Kunskapsbank - olika sorters våld - digitalt våld", Unga Relationer.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Isdal (2017), s. 50.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Ibid.

hos offret.⁶² Detta kan ske genom ryktesspridning eller att den utsatta benämns på ett nedsättande eller förnedrande sätt inför andra personer.⁶³ Vidare kan det bestå i press eller tvång att utföra förödmjukande handlingar.⁶⁴ Denna form av psykiskt våld är även nära förknippat med det som kallas för *emotionellt våld*. Emotionellt våld kan sägas vara ett beteende som är inriktat på att få den utsatta att känna sig liten, dålig eller oviktig.⁶⁵ Exempel på sådana beteenden kan vara negligering, tystnad, att ha en ständigt nedlåtande ton eller att konsekvent bryta överenskommelser.⁶⁶

Digitalt våld utgör en mycket stor andel av det våld som utövas i ungas parrelationer.⁶⁷ Digitalt våld är det våld som utövas med hjälp av digitala verktyg, såsom mobiltelefoner och sociala medier.⁶⁸ Caroline Överlien menar att det våld som sker genom digitala medier i stora delar liknar det psykologiska våld som sker ansikte mot ansikte och därför bör ses som en underkategori till det psykiska våldet, snarare än en egen våldsform.⁶⁹ Liksom det övriga psykiska våldet används det digitala våldet för att övervaka, isolera, skrämja och skada den utsatta.⁷⁰ I den nyligen publicerade svenska prevalensstudien utgjorde digitalt våld den enskilt största andelen av det våld som utövades i de unga deltagarnas parrelationer.⁷¹

Samtliga ovan beskrivna underkategorier av psykiskt våld kan således utövas även med hjälp av digitala verktyg. Det kan handla om att kontrollera var och med vem den utsatte befinner sig genom systematiska telefonsamtal och sms eller genom appar som visar användarens plats, att genomsöka partners meddelande- eller mailkonversationer eller att bestämma över vilka kontakter hen får ha eller vilka inlägg hen får göra på sociala medier.⁷² Vidare kan det digitala våldet utövas genom att sprida eller hota att sprida intima bilder eller filmer, att kommentera kränkande och nedsättande saker på den utsattes sociala mediekonton eller sprida rykten digitalt.⁷³

⁶² Isdal (2017), s. 60, Holmberg & Enander (2011), s. 24.

⁶³ Överlien, Hellevik & Korkmaz (2020), s. 808.

⁶⁴ Isdal (2017), s. 51.

⁶⁵ Ibid., s. 60.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Överlien, Hellevik & Korkmaz (2020), s. 812, Överlien (2018), s. 74.

⁶⁸ Överlien (2018), s. 80.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid., s. 81.

⁷¹ Överlien, Korkmaz & Lagerlöf (2020), s. 6.

⁷² Överlien (2018), s. 75.

⁷³ Ibid.

2.2.3 Sexuellt våld

Sexuellt våld kan sägas utgöras av alla handlingar som riktas mot en annan persons sexualitet, som, genom att det smärftar, skadar, skrämmer eller kränker, får personen att göra något mot sin vilja eller avstå från att göra något den vill.⁷⁴ Sexuellt våld i sin breda bemärkelse omfattar allt från sexuella trakasserier till att pressa eller tvinga någon att utföra eller utsättas för sexuella handlingar.⁷⁵ I sexuellt våld inkluderas även tvång att bevittna olika former av sexuella handlingar, såsom att tvinga någon att titta på pornografi.⁷⁶ Vidare omfattas även att mot någons vilja ta intima foton eller filmer samt att sprida sådana bilder eller filmer utan tillåtelse.⁷⁷

I flera studier framhålls särskilt det faktum att en stor del av våldet i ungas parrelationer har sexuella förtecken. Sexuell press och tvång, kränkande sexuella handlingar och sexistiska ord beskrivs som en central del i det våld som sker i ungdomarnas relationer.⁷⁸ Fysiskt våld slutar ofta med sexuellt våld eller möjliggör sådant våld.⁷⁹ Vidare beskrivs hur sex eller sexuella bilder ofta används för att bestraffa, hota eller kontrollera den kvinnliga partnern.⁸⁰

2.2.4 Materiellt våld

Materiellt våld är våld som riktas mot föremål i syfte att skrämma eller kränka en annan person.⁸¹ Våldet kan till exempelvis innebära att förövaren slår sönder möbler eller andra föremål, slår eller sparkar i dörrar eller väggar, kastar saker omkring sig eller river sönder kläder eller foton.⁸² Ofta väljs de saker ut som har särskild betydelse för den utsatte.⁸³ Våldet kan även bestå i att tvinga någon annan att själv förstöra ägodelar som betyder mycket för henne eller honom.⁸⁴ Om förövaren tidigare utövat fysiskt våld kan det materiella våldet bli oerhört skrämmande och förlamande.⁸⁵

⁷⁴ Isdal (2017), s. 43.

⁷⁵ Ibid., "Kunskapsbanken - ämnesguider om våld - våld i nära relationer - våldets uttryck och mekanismer", NCK.

⁷⁶ Jämställdhetsmyndigheten (2020), s. 20.

⁷⁷ "Kunskapsbank - olika sorters våld - digitalt våld", Unga Relationer.

⁷⁸ Överlien (2018), s. 82, Överlien, Hellevik & Korkmaz (2020), s. 811.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Isdal (2017), s. 46.

⁸² Kastling (2010), s. 47.

⁸³ Isdal (2017), s. 46.

⁸⁴ "Kunskapsbanken - ämnesguider om våld - våld i nära relationer - våldets uttryck och mekanismer", NCK.

⁸⁵ Isdal (2017), s. 46.

2.3 Annorlunda kontext men samma våldsdynamik

Relationsvåld bland unga begås under andra förutsättningar och i något annorlunda kontexter än det våld som sker mellan vuxna.⁸⁶ Omständigheterna kring ungas relationer skiljer sig på många sätt från vuxnas, då relationen kan vara mycket kortvarig och parterna oftast varken har hus eller barn tillsammans eller ett äktenskap att bevara.⁸⁷ Våldet som förekommer i relationen sker inte heller nödvändigtvis i hemmets domän.⁸⁸ Istället sker mycket av våldet på andra arenor, såsom i skolan eller på internet.⁸⁹ Såväl det faktum att förövaren går på samma skola som offret som att förövaren använder digitala verktyg kan göra det enklare för förövaren att utöva våldet, även efter att relationen tagit slut.⁹⁰ Till skillnad från när våld utövas i vuxnas partnerrelationer finns det studier som pekar på att en tredje person ofta är närvarande när våld utövas i ungas kärleksrelationer.⁹¹

Även om kontexten och utsattheten således skiljer sig något åt är dynamiken och uttrycket i ungdomar och vuxnas våldsutsatthet i nära relationer mer lika än olika.⁹² De våldsformer och våldsprocesser som unga berättar om liknar de som identifierats bland vuxna.⁹³ De olika formerna för våld överlappar varandra, det fysiska våldet sker hand i hand med det psykiska och det sexuella våldet är omfattande.⁹⁴ Vidare sker våldet i det dolda. Det fysiska våldet riktas på områden på kroppen som inte syns.⁹⁵ Även det digitala våldet sker dolt genom mobiltelefoner och privata meddelanden som bara är tillgängliga för den utsatte, förutom när syftet specifikt är att sprida rykten och föra skam över personen.⁹⁶ Även om en stor del av våldet i ungas parrelationer sker på arenor där vuxna befinner sig, är det således inte givet att dessa får kännedom om det pågående våldet.⁹⁷ Särskilt våld som sker med hjälp av digitala verktyg kan vara svårt för föräldrar och lärare att upptäcka.⁹⁸

Precis som vid våld i vuxnas partnerrelationer är våldet förenat med starka känslor av skam och skuld och något som den utsatte ofta håller hemligt.⁹⁹ Forskning visar att unga personer

⁸⁶ BRÅ (2018), s. 24.

⁸⁷ Överlien (2018), s. 80.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Överlien, Korkmaz & Lagerlöf (2020), s. 8.

⁹⁰ Källström & Jonhed (2019), s. 68–70, Hellevik, Överlien & Korkmaz (2020), s. 807, Överlien (2018), s. 76.

⁹¹ Molitor & Tolman (1998), s. 190.

⁹² Överlien (2018), s. 80.

⁹³ Gottzén & Korkmaz (2013), s. 24.

⁹⁴ Överlien (2018), s. 80.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Korkmaz (2021), s. 77.

⁹⁸ Ibid.

⁹⁹ Överlien (2018), s. 80.

sällan söker hjälp eller spontant berättar om sina erfarenheter av relationsvåld för föräldrar eller professionella vuxna.¹⁰⁰ I den europeiska STIR-studien uppgav lite drygt en fjärdedel av de tillfrågade som utsatts för våld av sin partner att de aldrig hade berättat för någon annan om våldet.¹⁰¹ En majoritet av de som hade valt att berätta för någon i sin omgivning hade valt att anförtro sig åt en vän, oavsett vilken typ av våld de utsatts för.¹⁰² Endast 17 % av de unga personerna i studien uppgav att de hade berättat om våldet för en vuxen person.¹⁰³ Att unga i första hand väljer att berätta om sin våldsutsatthet för sina vänner bekräftas av tidigare forskning.¹⁰⁴

Vidare polisanmäler unga personer som utsätts för våld i sin parrelation i mycket liten utsträckning våldet. Statistik från BRÅ visar att så få som 2,6 % av unga i åldern 16–24 år som har blivit utsatta för brott i sin relation har anmält det till polisen.¹⁰⁵ Tjejer anmäler i något större utsträckning än killar.¹⁰⁶ Det i särklass vanligaste skälet till att inte polisanmäla uppges vara att den utsatta betraktade händelsen som en småsak.¹⁰⁷

2.4 Andra förutsättningar att hantera våldet

Som framgått ovan sker våld i ungas partnerrelationer i en något annorlunda kontext än det våld som vuxna utsätts för. Ett vanligt antagande är att det är lättare för en ung person som utsätts för våld att avsluta relationen eftersom hen varken har barn och egendom tillsammans med partnern eller är ekonomiskt beroende av denne.¹⁰⁸ Denna bild av våld i ungas relationer kan emellertid anses vara alltför ensidig och tenderar att missa andra viktiga aspekter av ungas situation som kan ha betydelse.¹⁰⁹ Den särskilda ungdomskontexten kan nämligen sägas innebära flera unika omständigheter som kan bidra till att en ung person som blir utsatt för våld av sin partner inte berättar för omgivningen eller avslutar relationen.

¹⁰⁰ Uhnoo (2011), s. 275, Barter m.fl. 2009, s. 151, Molidor & Tolman (1998), s. 189.

¹⁰¹ Barter m.fl. (2014a), s. 3.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Se b.la. Ashley & Foshee (2005), s. 25 och Weisz m.fl. (2007), s. 853.

¹⁰⁵ BRÅ (2018), s. 15.

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Ibid., s. 16.

¹⁰⁸ Chung (2007), s. 1274.

¹⁰⁹ Chung (2007), s. 1274.

2.4.1 Unga tenderar att inte betrakta våldshandlingar som våld

Unga som utsätts för våld av sin partner har, av naturliga skäl, ofta begränsad erfarenhet av relationer och saknar därmed referensramar.¹¹⁰ För en person som blir utsatt för våld i sin första kärleksrelation är sammanhanget och situationen ny och gränserna för den egna integriteten och de egna behoven kan därmed vara såväl oklara som flyttbara.¹¹¹ Eftersom den unge saknar erfarenhet av intima relationer kan också medvetenheten om vad som är rimligt och acceptabelt inom ramen för en kärleksrelation vara begränsad.¹¹² Så kan exempelvis vara fallet gällande sexuellt våld. Eftersom unga tenderar att ha liten sexuell erfarenhet kan gränsen vara otydlig mellan vad som är normalt beteende inom en relation och vad som kan klassas som sexuellt våld eller tvång.¹¹³ Detta kan i sin tur bidra till att unga personer håller tyst om övergreppen de utsätts för och att de tvekar att anförtro sig åt någon vuxen som kan erbjuda hjälp.¹¹⁴

Att unga personer emellertid också kan ha svårt att identifiera att de utsätts för psykiskt våld framkommer av studier. Att unga tenderar att uppleva kontrollerande beteende och övervakning som tecken på kärlek, omtanke och beskydd kan tyda på att psykologiskt våld till viss del är normaliserat i ungas kärleksrelationer. Detta gäller särskilt det psykiska våld som sker digitalt. Digitala medier spelar en central roll i att underlätta, upprätthålla, stödja och avsluta unga personers relationer och att skicka frekventa sms eller meddelanden till partners är en vanlig aspekt av ungas relationer. Det kan därför vara svårt för unga att identifiera när denna frekventa och ömsesidiga kommunikation övergår till att bli mer oroande, problematisk och kontrollerande.¹¹⁵

Vidare kan åldersstereotypa föreställningar om våld i nära relationer innebära en svårighet för unga personer att identifiera eller upptäcka att de befinner sig i en våldsam relation.¹¹⁶ En våldsutsatt kvinna antas leva under andra villkor och bli utsatt för en misshandel som de unga inte kan känna igen sig i.¹¹⁷ Då många ungas bild av ett offer för relationsvåld är en vuxen kvinna som är gift och har barn och bostad tillsammans med sin partner har unga svårt att

¹¹⁰ Överlien & Korkmaz (2020), s. 382.

¹¹¹ Källström & Jonhed (2019), s. 74.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Överlien, Korkmaz & Hellevik (2020), s. 812.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Barter m.fl. (2017), s. 21.

¹¹⁶ Uhnoos (2011), s. 254, Gottzén & Korkmaz (2013), s. 25.

¹¹⁷ Gottzén & Korkmaz (2013), s. 25.

identifiera sig själva som utsatta för denna typ av våld.¹¹⁸ Genom att distansera sig själva från denna åldersstereotypa bild av offer för relationsvåld förringar de unga sina erfarenheter av våld och dessa framstår då som mindre allvarliga i jämförelse med ”vanlig” kvinnomisshandel.¹¹⁹

2.4.2 Hinder för unga att lämna eller berätta om våldet

Även om unga personer som utsätts för våld i sin relation lyckas identifiera att de handlingar som de utsätts för utgör våld, finns det olika ungdomsspecifika faktorer som kan bidra till att de ändå inte berättar om våldet för sin omgivning eller lämnar den destruktiva relationen.

För det första kan biologiska faktorer påverka. Den delen av hjärnan som styr det logiska tänkandet och förmågan att hantera risker och konsekvenser är inte färdigutvecklat förrän vid cirka 25 års ålder, samtidigt som hjärnans känslocentrum utvecklas tidigt. Detta innebär inte bara att både unga förövare och offer är mer känslostyrda och mindre konsekvensstyrda än vuxna sådana, utan också att de har svårare att bedöma risker och sämre förmåga att agera logiskt. Detta i sin tur skulle kunna öka risken för att en ung person som utsätts för våld av sin partner stannar i den destruktiva relationen.¹²⁰

För det andra finns det flera sociala faktorer som kan bidra till att en ung person väljer att vara tyst om våldsutsattheten. Unga personer som har en relation med varandra ingår ofta i samma kompisgäng eller större krets av vänner. På så sätt knyts kärleksparet till varandra genom flera relationer. Om förhållandet tar slut förlorar således en part inte bara sitt kärleksförhållande utan potentiellt även vänner och sitt sociala sammanhang. Detta kan innebära att en ung person som utsätts för våld i sin relation underlåter att anmäla eller berätta för omgivningen för att förhindra att detta sker.¹²¹ Dessutom upplever många unga tjejer en stor social press från omgivningen att vara i en partnerrelation.¹²² Grupptricket att ha en pojkvän kan leda till att unga personer stannar i en våldsam relation, väljer att inte berätta om det pågående våldet eller bagatelliserar våldsutsattheten.¹²³ Vidare kan en rädsla för ryktesspridning och skvaller göra att unga tvekar att berätta för sin vänskrets om sin utsatthet.¹²⁴ Tidsperspektivet kan även sägas vara något annorlunda för unga personer jämfört

¹¹⁸ Uhnoos (2011), s. 254, Gottzén & Korkmaz (2013), s. 25, Korkmaz (2021), s. 81.

¹¹⁹ Gottzén & Korkmaz (2013), s. 25.

¹²⁰ Källström & Johned (2019), s. 71.

¹²¹ Ibid., s 70.

¹²² Chung (2007), s. 1277, Ismail, Berman & Ward-Griffin (2007), s, 453.

¹²³ Chung (2007), s. 1289–1290, Ismail, Berman & Ward-Griffin (2007), s, 453, Korkmaz (2021), s. 75.

¹²⁴ Barter m.fl. (2014a), s. 4.

med vuxna. För en ung person som varit i en relation ett par år kan denna tidsperiod framstå som väldigt lång och som en stor investering. Detta kan medföra att det inte bedöms vara ett alternativ att avsluta relationen, utan att det istället föredras att försöka lösa situationen inom ramen för relationen.¹²⁵

Eftersom många unga personer som utsätts för våld fortfarande bor hemma kan föräldrarna fungera som ett stöd och hjälp för den utsatta att ta sig ur den våldsamma relationen. Föräldrar framhålls också i vissa studier som en central del i ungas berättelser om sina erfarenheter om våld.¹²⁶ Emellertid är ungdomstiden den period då de flesta distanserar sig från sina föräldrar och anförtror sig allt mindre till dem.¹²⁷ Att berätta om sin utsatthet kan således försvåras av den frigörelseprocess som den unga befinner sig i.¹²⁸ Av den europeiska STIR-studien framkom att vissa unga ansåg våldet som en privat angelägenhet och något som de var tvungna att ta hand om själva. De menade att de var i en ålder där de borde kunna hantera och lösa sina egna problem och att söka hjälp vore ett erkännande att de misslyckats med detta.¹²⁹ Genom att de unga själva har valt att vara i en relation tenderar de att betrakta situationen som något som de behöver ta sig ur på egen hand.¹³⁰ Vidare framkom av studien att en vanlig anledning till att unga inte sökte hjälp var en misstro gentemot vuxna gällande deras kompetens och kunskap om våld i ungas parrelationer. En del svaranden uppgav att de ansåg att vuxna på grund av den stora ålderskillnaden inte kunde ge adekvata råd eller sätta sig in den ungas situation. Särskilt när det gällde digitalt våld ansåg de svarande att vuxna ibland överreagerade och inte förstod de problem som unga idag har att möta.¹³¹

2.5 Konsekvenser av våldet

I likhet med vad som är fallet vid vuxnas partnervåld visar forskning att våld i ungas parrelationer kan medföra flera allvarliga, negativa konsekvenser för den som blir utsatt. Förutom den fysiska skada och de känslor av rädsla, förödmjukelse och skam som våldet framkallar, kan våldet även medföra långvariga effekter på offrets hälsa. Unga personer som blir utsatta för våld i sin partnerrelation löper ökad risk att utveckla depressioner,

¹²⁵ Överlien, Hellevik & Korkmaz (2020), s. 810.

¹²⁶ Överlien & Korkmaz (2019), s. 376, Gottzén & Korkmaz (2013), s. 16.

¹²⁷ Källström & Jonhed (2019), s. 71.

¹²⁸ Ibid., s. 64.

¹²⁹ Barter m.fl. (2014a), s. 3.

¹³⁰ Hellevik m.fl. (2015), s. 43.

¹³¹ Barter m.fl. (2014b), s. 4.

posttraumatiskt stressyndrom, självmordstankar, ätstörningar och alkohol-och narkotikamissbruk.¹³²

Konsekvensen av utsattheten skiljer sig mellan könen. Våldsutsatta tjejer upplever i större utsträckning än killar långvariga effekter på hälsan, särskilt allvarliga psykiska problem.¹³³ Dessutom är det betydligt vanligare att tjejer rapporterar negativa upplevelser av våldet än killar, oavsett vilken form av våld det rör sig om.¹³⁴ De negativa effekter som utsatta tjejer och killar erfar skiljer sig också åt. Tjejer uppger i betydligt högre utsträckning än killar att våldet framkallar känslor av rädsla eller upprördhet, samtidigt som det vanligaste för killar är att de upplever våldet som irriterande.¹³⁵

2.6 Riskfaktorer

Inom forskningen har flera olika faktorer som medför en ökad risk för att en ung person ska utsättas för våld i sin partnerrelation identifierats. För det första kan kön sägas vara en sådan riskfaktor, eftersom flertalet studier visar att flickor har markant större risk för att utsättas för grovt våld än pojkar.¹³⁶ För det andra löper unga som tidigare upplevt våld och utsatthet under uppväxten en ökad risk för att utsättas även i sin kärleksrelation. Såväl unga som upplevt våld i föräldrahemmet som de som utsatts för mobbning löper en signifikant ökad risk att utsättas för våld av sin partner.¹³⁷ En tredje riskfaktor är att den unga har ett så kallat riskfyllt levnadssätt, vilket exempelvis kan innebära att personen använder droger eller alkohol eller kan sägas vara sexuellt risktagande.¹³⁸ Vidare innebär omständigheten att ha en äldre partner en ökad risk för att utsättas för våld i sin relation.¹³⁹ Denna sistnämnda omständighet kan möjligtvis hänga ihop med den förra, det vill säga att välja en äldre partner kan vara del av ett riskfyllt levnadssätt, men det skulle också kunna bero på den ojämna maktfördelning som kan sägas finnas mellan parterna i en relation med stor åldersskillnad.¹⁴⁰

¹³² Barter & Stanley (2016), s. 485, Romito, Beltramini & Escribá-Agüir (2013), s. 89, Ackard m.fl. (2007), s. 476.

¹³³ Barter & Stanley (2016), s. 485, Ackard m.fl. (2007), s. 476.

¹³⁴ Hellevik & Överlien (2016), s. 705, Barter m.fl. (2017), s. 2.

¹³⁵ Barter m.fl. (2017), s. 15.

¹³⁶ Hellevik & Överlien (2016), s. 705, Barter m.fl. (2009), s. 182 ff.

¹³⁷ Överlien, Korkmaz & Lagerlöf (2020), s. 10, Hellevik & Överlien (2016), s. 705, Smith & Williams (1992), s. 1, Espelage & Holt (2007), s. 799.

¹³⁸ Van Otsel, Ponnet & Walrave (2017), s. 69–70, Vezina m.fl. (2011), s. 821.

¹³⁹ Överlien, Korkmaz & Lagerlöf (2020), s. 10, Hellevik & Överlien (2016), s. 706, Volpe m.fl. (2013), s. 1, Vezina & Hébert (2007), s. 34.

¹⁴⁰ Hellevik & Överlien (2016), s. 706.

Vidare har låga prestationer i skolan identifierats som en riskfaktor för att utsättas för partnervåld.¹⁴¹ Även unga som har en icke-normativ sexualitet eller könsidentitet har påvisats ha en högre risk för att utsättas för våld i sin partnerrelation.¹⁴²

¹⁴¹ Hellevik & Överlien (2016), s. 705, Vezina & Hebert (2007), s. 4.

¹⁴² Langenderfer- Magruder m.fl. (2016), s. 1.

3 Fridskränkningens bestämmelsen i BrB 4:4 a

3.1 Ett fridskränkingsbrott införs

3.1.1 Kvinnovåldsutredningen

Mot bakgrund av att mäns våld mot kvinnor under början av 1990-talet uppmärksammades i allt större utsträckning och kom att betraktas som ett allvarligt samhällsproblem tillsatte regeringen i juli 1993 en kommission som kom att få namnet Kvinnovåldskommissionen.¹⁴³ Kommissionens uppdrag var att ur ett kvinnoperspektiv göra en översyn av frågor som rörde våld mot kvinnor samt föreslå åtgärder för att motverka sådant våld.¹⁴⁴ En av åtgärderna som presenterades i slutbetänkandet var införandet av ett nytt brott i brottsbalken som särskilt tog sikte på våld i nära relationer.¹⁴⁵ Kommissionen menade att den dåvarande straffrättsliga regleringen av våldsbrott inte i tillräckligt stor utsträckning tog hänsyn till helhetsbilden av den situation som en kvinna som utsätts för misshandel av en närstående befinner sig i.¹⁴⁶ Det konstaterades att det våld som kvinnor utsätts för i sin relation ofta utgör ett led i en lång rad av olika typer av brott, där det inte främst är de enskilda fysiska övergreppen som karakteriserar kvinnans situation, utan den ständiga pressen och systematiska kränkningen hon utsätts för.¹⁴⁷

Genom att hänvisa till samtida forskning och teorier om mäns våld mot kvinnor, bland annat den av Eva Lundgren lanserade teorin om normaliseringsprocessen, beskrev kommissionen våldet som en process där mannen inledningsvis är väldigt kärleksfull och bekräftande, men sedan övergår till att kontrollera och begränsa kvinnans livsutrymme alltmer. Genom att isolera och ständigt kritisera kvinnan bryts hon ner psykiskt och det är oftast först i detta skede som mannen begår den första fysiska våldshandlingen. Till följd av att våldet gradvis trappas upp normaliseras våldet och blir ett normalt inslag i vardagen, vilket gör att kvinnan accepterar och försvarar våldet hon utsätts för.¹⁴⁸ Många gånger varvas också våldet med vad som framstår som kärleksfulla handlingar eller perioder av värme och ömhet från mannens

¹⁴³ SOU 1995:60 Kvinnofrid.

¹⁴⁴ Dir. 1993:88 Kommissionen om våld mot kvinnor.

¹⁴⁵ SOU 1995:60, s. 22.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid., s. 300.

¹⁴⁸ Ibid. Se även Lundgren (1993), s. 25 ff.

sida, vilket gör att kvinnans känslomässiga beroende till mannen förstärks.¹⁴⁹ Kvinnans utsatthet förstärks på så sätt av den nära relationen mellan henne och förövaren.¹⁵⁰

Det enligt kommissionen föreslagna brottet skulle inte, till skillnad från den traditionella straffrätten, fokusera på enskilda gärningar, utan syftade till att kriminalisera hela våldprocessen. Den straffbara gärningen var tänkt att utgöras av en rad olika beteenden ägnade att kränka offrets integritet och självkänsla och som sammantaget kunde sägas utgöra en pågående psykisk terror.¹⁵¹ Bestämmelsen skulle inte bara omfatta redan kriminaliserade gärningar, såsom misshandel och hot, utan även vissa icke-straffbara beteenden som ansågs vara en väsentlig del av våldet i nära relationer.¹⁵² Sådana beteenden kunde enligt kommissionen exempelvis bestå i påtryckningar, diffusa hot, att mannen förbjuder kvinnan att gå ut eller att träffa vänner och familj samt vissa andra kontrollerande beteenden.¹⁵³

Eftersom det vid upprepade övergrepp kan vara svårt för den utsatta att hålla isär olika händelser skulle det inte krävas att de enskilda handlingarna preciserades i tid och rum. För en fällande dom skulle det istället räcka med att de preciserades till sin karaktär och att det gick att visa att de hade utförts inom en bestämd tidsperiod.¹⁵⁴ Vidare föreslogs att brottet skulle vara perdurerande, det vill säga ses som en enda kontinuerlig gärning, och därmed anses pågå under hela den tid som det tillstånd som utgjorde brottet varade.¹⁵⁵

3.1.2 Kvinnofridspropositionen

Kvinnokommissionens utredning lades sedermera till grund för en omfattande proposition innehållande flera åtgärder för att motverka våld mot kvinnor, däribland införandet av ett nytt fridsbrott i brottsbalken.¹⁵⁶ Regeringen delade kommissionens ståndpunkt att det var angeläget ytterligare markera allvaret i brottslighet som riktar sig mot närstående och som avser att systematiskt kränka offret.¹⁵⁷ Det lagförslag som regeringen presenterade i propositionen skiljer sig emellertid på flera punkter från det förslag som kommissionen anförde i sitt slutbetänkande.¹⁵⁸

¹⁴⁹ SOU 1995:60, s. 102. Se även Hydén (1995), s. 231 ff.

¹⁵⁰ Ibid., s. 300.

¹⁵¹ Ibid., s. 304–305.

¹⁵² Ibid., s. 410.

¹⁵³ Ibid., s. 411.

¹⁵⁴ Ibid., s. 304.

¹⁵⁵ Ibid., s. 306.

¹⁵⁶ Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.

¹⁵⁷ Ibid., s. 78.

¹⁵⁸ Ibid., s. 74.

För det första valde regeringen att det nya brottet endast skulle omfatta redan kriminaliserade gärningar. Att även inkludera icke-straffbara beteenden såsom lindrigare psykisk misshandel och andra former av negativ psykisk påverkan ansågs innebära att bestämmelsen skulle komma att innefatta en allt för oöverskådlig mängd handlingar. Detta uppgavs strida mot legalitetsprincipen och dess krav på förutsägbarhet i form av tydliga och precisa straffbud.¹⁵⁹ Istället skulle bestämmelsen omfatta de redan straffbelagda gärningar som bedömdes som kännetecknande för våld i nära relationer och ett direkt angrepp på den personliga integriteten, såsom misshandel, hot och sexuella övergrepp. Genom en brottskonstruktion varigenom flera i sig straffbelagda, ibland relativt lindriga, gärningar bedöms tillsammans och ges ett högre straffvärde än om gärningarna bedömts var för sig, markeras allvaret i upprepad brottslighet mot närstående och en helhetsbedömning av den utsatta kvinnans situation tillåts, samtidigt som hänsyn tas till rättssäkerheten.¹⁶⁰

Eftersom gärningarna som omfattas av straffbestämmelsen tillsammans var att betrakta som ett brott, medgavs, i linje med kommissionens förslag, en viss lättnad i kravet på gärningsbeskrivningens precision. För straffansvar bedömdes inte alltid krävas att de enskilda gärningarna precisades i rum och tid.¹⁶¹ Däremot avvisades förslaget att brottet skulle göras perdurerande. Detta motiverades bland annat med att det innebar en risk för att åklagarens gärningsbeskrivning gjordes allt för vag vilket skulle resultera i svårigheter att bevisa de enskilda gärningarna samt att nödvärnsrätten för offret skulle bli alltför omfattande.¹⁶²

En annan skillnad jämfört med kvinnokommissionens förslag var att bestämmelsen enligt propositionen gjordes könsneutral. Till skillnad mot kommissionens formulering som specifikt angav kön på gärningsperson och offer valde regeringen att utforma bestämmelsen utan att precisera könet på aktörerna. Som ett led i detta ändrades även brottsrubriceringen till det neutrala *fridskränkning*. På så sätt skulle inte bestämmelsen strida mot brottsbalkens könsneutrala systematik och utformning samt omfatta fler fall av våld i nära relationer. Emellertid ansågs det värdefullt att, genom en egen brottsrubricering i andra stycket, särskilja de fall av relationsvåld som utförs av en man mot en kvinna som han har eller har haft en äktenskaps- eller samborelation med. Detta brott gavs rubriceringen *kvinnofridskränkning*. Indelningen av bestämmelsen i två separata brott motiverades med vikten av att särskilt belysa det straffvärda i mäns våld mot kvinnor i nära relationer samt att detta kunde bidra till

¹⁵⁹ Prop. 1997/98:55, s. 78.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid., s. 81.

¹⁶² Ibid., s. 77–78.

synliggörandet och kartläggningen av dessa brott.¹⁶³

Vidare ansåg regeringen att det borde framgå av brottsrubriceringen att det var fråga om ett allvarligt brott. Därav rubricerades brotten *grov* fridskränkning respektive *grov* kvinnofridskränkning.¹⁶⁴ Slutligen sänktes det av kommissionen föreslagna minimistraffet med motiveringen att de enskilda gärningar som kunde komma att konstituera ett fridskränkingsbrott i regel hade ett begränsat straffvärde.¹⁶⁵

3.2 Gällande rätt

3.2.1 Utgångspunkter

Fridskränkningens bestämmelse i 4 kap 4: a § i BrB har en brottskonstruktion som innebär att flera i sig redan kriminaliserade gärningar slås ihop under samma brottsrubricering och medför ett högre straff än om gärningarna bedömts var för sig. En grundläggande förutsättning för att döma enligt bestämmelsen är att gärningarna har utförts mot en närstående till gärningspersonen. Bestämmelsen omfattar två brott, dels *grov* fridskränkning som återfinns i första stycket, dels *grov* kvinnofridskränkning i andra stycket. De båda brottsbeskrivningarna innehåller samma rekvisit, förutom avseende relationen mellan gärningsperson och offer. Båda brotten har en straffskala på fängelse i lägst nio månader och högst sex år.¹⁶⁶ Den nuvarande lydelsen av bestämmelsen i 4:4 a BrB är följande:

Den som begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, 6 eller 12 kap. eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla, för *grov fridskränkning* till fängelse, lägst nio månader och högst sex år.¹⁶⁷

Har gärningar som anges i första stycket begåtts av en man mot en kvinna som han är eller har varit gift med eller som han bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden, ska han i stället dömas för *grov kvinnofridskränkning* till samma straff.¹⁶⁸

¹⁶³ Prop. 1997/98:55, s. 83.

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Ibid., s. 82.

¹⁶⁶ 4 kap 4 a § BrB.

¹⁶⁷ 4 kap 4 a § BrB 1 st.

¹⁶⁸ 4 kap 4 a § BrB 2 st.

3.2.2 Närstående

En grundförutsättning för att bestämmelsen ska tillämpas är att gärningarna begåtts mot en och samma närstående eller tidigare närstående person till gärningspersonen. Med begreppet närstående avses enligt förarbetena i första hand en person som gärningspersonen har ett förhållande med, exempelvis någon hen är gift med eller bor tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden. Närståendebegreppet omfattar dock även personer som är närstående på annat sätt, t.ex. barn och styvbarn, föräldrar, syskon eller andra nära släktingar. Att någon är att betrakta som närstående uppges i förarbetena normalt sett innebära att gärningspersonen och offret bor eller har bott tillsammans.¹⁶⁹ Att närståendebegreppet under vissa förutsättningar även omfattar personer som inte bor tillsammans med gärningspersonen framgår emellertid av praxis från Högsta domstolen.¹⁷⁰ I kapitel 4 redogörs för HD:s tolkning av närståendebegreppet samt diskussionen i doktrin avseende begreppet.

Andra stycket av bestämmelsen specialreglerar sådana fall där gärningspersonen är en man och den som gärningarna riktas mot är en kvinna som mannen är eller har varit gift med alternativt bor eller har bott tillsammans med under äktenskapsliknande förhållanden. Dessa fall innefattas i grov fridskränkning i första stycket, men har fått en egen brottsrubricering, grov kvinnofridskränkning.¹⁷¹

3.2.3 Flera brottsliga gärningar

Utöver kravet på att brottet ska riktas mot en närstående är ett grundkrav för tillämpningen av bestämmelsen att flera brottsliga gärningar är uppe till domstolens prövning samtidigt.¹⁷² Dessa gärningar måste i sig utgöra brott som omfattas av något av brottsbalkens kapitel 3, 4, 6 eller 12, alternativt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud.¹⁷³ De brottstyper som kan konstituera ett fridskränkingsbrott är således brott mot liv och hälsa, brott mot frihet och frid, sexualbrott, skadegörelsebrott samt överträdelse av kontaktförbud.¹⁷⁴ Gärningarna behöver inte vara av samma karaktär, utan en kombination av de olika brottstyperna är möjlig.¹⁷⁵

Vissa brott som enligt ordalydelsen ingår i fridskränkingsbestämmelsens brottskatalog omfattas emellertid inte i praktiken av bestämmelsen. Detta gäller för det första brott som har

¹⁶⁹ Prop. 1997/98:55, s. 132.

¹⁷⁰ NJA 2004 s. 97.

¹⁷¹ Prop. 1997/98:55, s. 134.

¹⁷² Ibid., s. 131.

¹⁷³ 4:4a BrB 1st.

¹⁷⁴ Prop. 2012/13:108, s. 21.

¹⁷⁵ Prop. 1997/98:55, s. 131.

en strängare straffskala än fridskränkingsbrotten, såsom våldtäkt och grov misshandel. I enlighet med straffrättsliga konkurrensregler ska dessa istället dömas för separat enligt respektive lagrum.¹⁷⁶ För det andra innebär det faktum att grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning är uppsåtliga brott en begränsning i vilka brott som kan konstituera ett fridskränkingsbrott.¹⁷⁷ Vissa brott i de i bestämmelsen uppräknade kapitlen är oaktsamhetsbrott och kan följaktligen inte ingå i fridskränkingsbrottet. Detta gäller bland annat oaktsam våldtäkt och vållande till annans död.¹⁷⁸

3.2.4 Fridskränkingsrekvisiten

För att fridskränkingsbestämmelsen ska bli tillämplig är det inte tillräckligt att det mot en närstående begås flera brott som omfattas av bestämmelsens brottskatalog. Utöver detta måste även de två fridskränkingsrekvisiten vara uppfyllda. Detta innebär dels att var och en av gärningarna måste ha *utgjort led i en upprepad kränkning av offrets integritet*, dels att gärningarna måste ha varit *ägnade att allvarligt skada offrets självkänsla*.¹⁷⁹ Genom rekvisiten får brottet sin fridsstörande karaktär som särskiljer fridskränkingsbrottet från övrig, mot annan än närstående riktad, upprepad brottslighet. Rekvisiten kan sägas fylla två funktioner. Å ena sidan gör de det möjligt att bedöma gärningarna i sitt sammanhang och beakta omständigheter som påvisar den systematiska kränkning av offrets integritet som gärningarna inneburit. Å andra sidan begränsar rekvisiten vilka brottsliga gärningar som bör bedömas som ett fridskränkingsbrott.¹⁸⁰

Båda rekvisiten är normativa rekvisit, det vill säga termer som förutsätter en värdering eller bedömning.¹⁸¹ För straffansvar är det tillräckligt att gärningspersonen har uppsåt beträffande de faktiska omständigheter som läggs till grund för bedömningen av om gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning och varit ägnade att allvarligt skada offrets självkänsla. Gärningspersonens egna värderingar eller syften med handlingarna saknar således betydelse för uppsåtsbedömningen.¹⁸²

¹⁷⁶ Prop. 1997/98:55, s. 80.

¹⁷⁷ Att fridskränkingsbrotten förutsätter uppsåt framgår av 1:2 1 st. BrB.

¹⁷⁸ Nilsson, Brottsbalk (1962:700) 4 kap. 4 a §, Lexino lagkommentar (JUNO) 2021-01-01.

¹⁷⁹ Se 4:4 a 1 st.

¹⁸⁰ Andersson (2016), s. 261.

¹⁸¹ Jareborg & Asp (2010), s. 387.

¹⁸² Prop. 1997/98:55, s. 133.

3.2.4.1 Led i en upprepad kränkning

Med rekvisitet *led i en upprepad kränkning av den utsattas integritet* avses gärningar som tar sikte på den personliga integriteten och som sker vid upprepade tillfällen. Hur många gärningar som krävs för att kränkningen ska anses vara upprepad bedöms utifrån gärningarnas karaktär. Ju allvarliga gärningarna är, desto färre krävs för att rekvisitet ska anses uppfyllt.¹⁸³ Det torde emellertid krävas minst tre gärningar för att kränkningen ska vara upprepad.¹⁸⁴ Vid bedömningen av om det varit fråga om en upprepad kränkning kan även tidigare lagförda brott som gärningspersonen begått mot offret tas i beaktning.¹⁸⁵ Det krävs emellertid att även dessa brott omfattas av något av de i fridskränkingsbestämmelsen angivna kapitlen i brottsbalken alternativt utgör överträdelse av kontaktförbud.¹⁸⁶

Vidare krävs ett tidsmässigt samband mellan gärningarna för att rekvisitet ska anses vara uppfyllt. Att en alltför lång tid passerat mellan de enskilda gärningarna medför att de inte kan anses utgöra en del av ett sådant systematiskt förfarande som bestämmelsen är tänkt att rikta in sig på.¹⁸⁷ På motsvarande sätt kan gärningar som endast begåtts under en väldigt kort tidsperiod inte anses utgöra systematiska kränkningar och därmed inte uppfylla rekvisitet.¹⁸⁸

Vid bedömningen av rekvisitet ska emellertid inte enbart gärningarnas frekvens och intensitet beaktas, utan även gärningarnas karaktär i den situation där de förekommit. Är offret ett barn eller någon annan i en särskilt utsatt situation torde det krävas mindre för att kränkningen ska anses vara upprepad.¹⁸⁹

3.2.4.2 Ägnad att allvarligt skada självkänslan

Med rekvisitet att gärningarna ska ha varit *ägnade att allvarligt skada offrets självkänsla* avses en viss kvalificering av gärningarna.¹⁹⁰ Av formuleringen att gärningarna ska vara *ägnade att skada självkänslan* framgår att det inte krävs att gärningarna faktiskt haft denna effekt i det enskilda fallet, utan att det är tillräckligt att gärningarna typiskt sett leder till att självkänslan skadas allvarligt.¹⁹¹ Allvarligare brott som omfattas av bestämmelsen bör normalt anses vara ägnade att allvarligt skada offrets självkänsla. Så kan emellertid också vara

¹⁸³ Prop. 1997/98:55, s. 133.

¹⁸⁴ Burman (2007), s. 188–189.

¹⁸⁵ Prop. 1997/98:55, s. 81. Se även NJA 1999 s. 102.

¹⁸⁶ Burman (2007), s. 188.

¹⁸⁷ Andersson (2016), s. 282–284. Se även NJA 2004 s. 437.

¹⁸⁸ Andersson, s. 283–284.

¹⁸⁹ Prop. 2012/13:108, s. 10.

¹⁹⁰ Prop. 1997/98:55, s. 133.

¹⁹¹ Ibid., s. 81.

fallet vid lindrigare brott om gärningarna ingått i ett mönster som sammantaget kan leda till att offret bryts ner.¹⁹²

I rättsfallet NJA 2003 s. 144 uttalade Högsta domstolen att vid bedömningen av om gärningarna varit ägnade att allvarligt skada självkänslan ska offrets hela situation beaktas.¹⁹³ Hänsyn ska tas till dels hur allvarliga gärningarna varit, dels omständigheterna kring den utsatta. I fallet beaktade domstolen bland annat att kvinnan varken hade något socialt nätverk eller kunskaper i svenska språket och att mannen försökt begränsa hennes kontakter med omvärlden, vilket inneburit att hon varit mer eller mindre utlämnad åt honom.¹⁹⁴

Bedömningen av om gärningarna är ägnade att allvarligt skada offrets självkänsla är således i högre grad än vid det föregående fridskränkingsrekvisitet kopplad till offrets utsatthet.¹⁹⁵ Vidare är det, till skillnad från föregående rekvisit, möjligt att vid bedömningen även beakta sådana beteenden från gärningspersonens sida som inte faller under något straffbud.¹⁹⁶

¹⁹² Prop. 1997/98:55, s. 81.

¹⁹³ NJA 2003 s. 144.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Andersson (2016), s. 306.

¹⁹⁶ Burman (2007), s. 191.

4 Närmare om närståendebegreppet i BrB 4:4 a 1 st

4.1 Inledning

Som framgått ovan¹⁹⁷ görs ingen uttömmande precisering av begreppet närstående i förarbetena till fridskränkingsbestämmelsen. Begreppets innebörd har istället tydliggjorts av Högsta domstolen i rättsfallet NJA 2004 s. 97. I sin tolkning av begreppet hänvisar Högsta domstolen emellertid till de grundläggande utgångspunkter om våld i nära relationer som ligger bakom bestämmelsen och som motiverar att bestämmelsen endast ska omfatta våld som utövas mot någon som gärningspersonen har en nära relation till. Inledningsvis i detta kapitel sägs därför något om den särskilda kontext som fridskränkingsbrotten är tänkt att fånga. Därefter redogörs för HD:s tolkning av närståendebegreppet och de omständigheter som enligt avgörandet kan ligga till grund för bedömningen av om någon är närstående. Slutligen redogörs för diskussionen i doktrin avseende närståendebegreppet. Med beaktande av uppsatsens syfte, läggs i den sistnämnda delen särskilt fokus på vad som framförts om tolkningen av begreppet vid parrelationer mellan minderåriga.

4.2 Den särskilda utsatthet som närståendeförhållandet medför

Fridskränkingsbestämmelsens konstruktion innebär att en helhetsbedömning av offrets situation ska göras och att de enskilda gärningarna bedöms mot bakgrund av den särskilda utsatthet som familjegemenskapen innebär.¹⁹⁸ Det faktum att den som utsätts för våld lever eller har levt tillsammans med förövaren bedöms nämligen medföra en särskild utsatthet för offret.¹⁹⁹ I propositionen till fridskränkingsbestämmelsen konstateras att upprepade och systematiska kränkningar visserligen kan ske i en mängd situationer, men att starka skäl talar för att brottet endast ska omfatta gärningar som riktar sig mot närstående.²⁰⁰ Det som utmärker kränkningar av nära anhöriga, till skillnad mot t.ex. grannar eller andra mer ytliga bekanta, uppges vara att kränkningarna kan pågå en längre tid utan att de upptäcks av andra

¹⁹⁷ Se avsnitt 3.2.2.

¹⁹⁸ Andersson (2016), s. 90.

¹⁹⁹ SOU 1995:60, s. 308.

²⁰⁰ Prop. 1997/98:55, s. 79.

och att de sällan anmäls av den utsatte på grund av de känslomässiga bindningar som finns mellan denna och gärningspersonen.²⁰¹

Den särskilda utsatthet som fridskränkingsbrotten är tänkt att fånga kan således sägas först och främst karakteriseras av den emotionella bindning till gärningspersonen som följer av närståendeförhållandet.²⁰² Vid våld i nära relationer är den som ska stå för kärlek, trygghet och tillit samtidigt den som utövar våldet.²⁰³ Närståendeförhållandet möjliggör också den isolering och växling mellan värme och våld som karakteriserar normaliseringsprocessen och gör att våldet normaliseras och accepteras.²⁰⁴ Den som blir utsatt för våld av en person som man har en nära relation med ursäktar också mer våld, än om den som utövar våldet vore någon främmande.²⁰⁵ Detta kan göra att den utsatta har svårt att definiera det hen utsätts för som våld, vilket i sin tur hindrar att personen anmäler eller lämnar.²⁰⁶ De känslomässiga banden till partnern kan även göra det svårt att lämna en destruktiv relation.²⁰⁷ Genom att våldet växlas med kärlek och ömhet hoppas den utsatta in i det sista att den positiva sidan ska ta över och att gärningspersonen ska förändras till det bättre.²⁰⁸ Den lojalitet och omtanke som offret känner för förövaren spelar också in. Många våldsutsatta vill skydda sin partner och anser det otänkbart att anmäla den som man lever med eller har levt med till polisen.²⁰⁹

Den särskilda utsatthet som fridskränkingsbrotten är tänkt att fånga kan emellertid också sägas konstitueras av praktiska omständigheter knutna till relationen. De praktiska bindningar som den våldsutsatta har till gärningspersonen kan medföra att hen döljer våldet för omgivningen eller underlåter att göra en polisanmälan.²¹⁰ En rädsla för vad som ska hända med familjen, barnen eller huset kan göra att personen inte förmår bryta upp från den destruktiva relationen.²¹¹ Att våldet ofta begås i hemmet är också en omständighet som påverkar utsattheten genom att kränkningarna begås på en plats där personen borde kunna känna sig trygg och vara fredad från våld.²¹² Vidare kan närståendekontexten sägas innebära en särskild utsatthet som ligger i att den nära relationen ger möjlighet till kontinuerligt våld i det privata. Gärningspersonen kan således kontinuerligt föröva brott mot den utsatta utan

²⁰¹ Prop. 1997/98:55, s. 79.

²⁰² Andersson (2016), s. 96.

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ SOU 1995:60, s. 300.

²⁰⁵ Andersson (2016), s. 96.

²⁰⁶ SOU 1995:60, s. 103.

²⁰⁷ Andersson (2016), s. 96.

²⁰⁸ SOU 1995:60, s. 102.

²⁰⁹ Ibid., s. 301.

²¹⁰ Andersson (2016), s. 96.

²¹¹ SOU 1995:60, s. 103.

²¹² Prop. 1997/98:55, s. 21.

insyn från omgivningen.²¹³ De faktorer som bidrar till den särskilda utsatthet som ett närstående förhållande till gärningspersonen medför kan således vara många och varierande. Sammantaget bidrar de olika faktorerna till att våldet kan upprätthållas och fortgå.²¹⁴

4.3 Parförhållande där parterna inte bor ihop

4.3.1 NJA 2004 s. 97

Rättsfallet NJA 2004 s. 97 är det enda fall där Högsta domstolen behandlar närståendebegreppet i fridskränkingsbestämmelsen och har kommit att få stor betydelse för hur begreppet tolkas i rättstillämpningen.²¹⁵ I rättsfallet klargörs relationen mellan grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning samt hur de olika styckena avgränsas mot varandra. HD behandlar också de omständigheter som kan ligga till grund för bedömningen av om någon är närstående.

Rättsfallet handlade om en man som vid sammanlagt sex tillfällen under cirka ett års tid misshandlat och hotat sin flickvän som han inte var sammanboende med. Det var utrett att mannen begått gärningarna och att dessa utgjort ett led i en upprepad kränkning av kvinnans integritet och varit ägnade att allvarligt skada hennes självkänslan. Mannen hävdade emellertid att han inte kunde dömas för grov fridskränkning eftersom kvinnan inte var närstående till honom då paret inte bodde ihop. Frågan i målet var således om närståendebegreppet i bestämmelsen om grov fridskränkning även omfattar parrelationer där gärningspersonen och offret inte bor tillsammans.

Inledningsvis konstaterar HD att begreppet närstående inte har någon entydig innebörd i vare sig juridiskt eller allmänt språkbruk och att det därmed inte kan strida mot legalitetsprincipen att omfatta även den för målet aktuella typen av relation. Vidare anger HD att begreppet inte preciseras uttömmande i förarbetena till fridskränkingsbestämmelsen men att det däri uppges i första hand avse en person som gärningspersonen har eller har haft ett förhållande med. HD konstaterar att syftet med bestämmelsen är att markera allvaret i sådan upprepad brottslighet i nära relationer som är avsedd att systematiskt kränka offret.

Utmärkande för denna typ av kränkningar, menar domstolen, är att de kan pågå under en

²¹³ Andersson (2016), s. 96.

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ Ibid., s. 156.

längre tid utan att de upptäcks och att de sällan anmäls eftersom offret har känslomässiga bindningar till gärningspersonen.

HD menar visserligen att brottskonstruktionen och vissa uttalanden i förarbeten kan tala för att andra stycket syftar till att *uttömmande* reglera fall av våld som begås av en man mot en kvinna – och därmed utesluta att första stycket omfattar gärningar begångna av en man mot sin flickvän som han inte bor med – men menar att syftet med bestämmelsen bör ha avgörande betydelse för tolkningsfrågan.

Eftersom bestämmelsen syftar till att ta hänsyn till det särskilt straffvärda i upprepade kränkningar i nära relationer, skulle det enligt domstolen framstå som omotiverat att från bestämmelsens tillämpningsområde utesluta gärningar begångna av en man mot sin flickvän som han inte är sammanboende med, då dessa fall snarare kan förmodas ha stått i blickpunkten för lagstiftaren. HD slår därför fast att närståendebegreppet omfattar fall då två personer utan att vara sambo lever i en fast parrelation. Förutsättningen för detta är att relationen präglats av en *praktisk och känslomässig bindning* av inte obetydlig varaktighet som kan medföra att den kränkta befinner sig i en sådan *särskilt utsatt situation* som fridskränkingsbestämmelsen tar sikte på.

HD konstaterar att paret i det aktuella fallet varken hade gemensamt bohag eller gemensam ekonomi. Däremot tillbringade de fritiden tillsammans, sov över hos varandra två till tre dagar i veckan och hade vanligtvis gemensam mathållning. Dessutom hade mannen egen nyckel till kvinnans lägenhet, vistades ibland där när hon inte var hemma samt hade placerat några av sina ägodelar där. De betraktades både av sig själva och av andra som ett par. Mot bakgrund av att mannen och kvinnan varit ett etablerat par som umgåtts på ett sätt som är jämförbart med ett samboförhållande eller äktenskap, att det förelegat en känslomässig bindning mellan parterna samt att förhållandet varat i mer än ett och ett halvt år bedömer HD att kvinnan är närstående till mannen i den mening som avses i bestämmelsen grov fridskränkning. HD påpekar särskilt att det faktum att mannen och kvinnan haft tillgång till varsin bostad inte påverkar bedömningen.²¹⁶

4.3.2 Omständigheter som talar för att offret är närstående

Det ovan beskrivna avgörandet från HD innebär således att par som inte bor tillsammans kan betraktas som närstående om förhållandet är jämförbart med ett sambo- eller

²¹⁶ NJA 2004 s. 97.

äktenskapsförhållande.²¹⁷ En första omständighet som visar på att relationen är jämförbar med en samborelation är att det föreligger en *känslomässig bindning* mellan parterna. En andra omständighet som talar för att så är fallet är om det föreligger en *praktisk bindning* dem emellan. Ytterligare en omständighet som talar för att förhållandet är etablerat är att det *inte har varit av obetydlig varaktighet*.²¹⁸ De omständigheter som är av betydelse borde framförallt vara sådana som bidrar till att den som utsatts för våldet befinner sig i en sådan *särskilt utsatt situation* som bestämmelsen avser att träffa.²¹⁹ Rättsfallet kan således förstås som att förekomsten av en känslomässig och praktisk bindning av inte obetydlig varaktighet skapar en särskild utsatthet, eftersom de innebär att våldet kan pågå under en tid utan att det upptäcks och att det sällan kommer till myndigheternas kännedom.²²⁰

Den känslomässiga bindningen kan påvisas av faktorer såsom förhållandets varaktighet och om parterna uppfattas av sig själva och andra som ett par.²²¹ Även det faktum att paret har eller har haft en sexuell relation kan tala för att en känslomässig bindning föreligger.²²² Dessa faktorer kan sammantaget visa på att parterna emellan har en sådan bindning som kan vara jämförlig med den i ett samboförhållande.²²³ Med praktisk bindning avses de praktiska arrangemang som knyts till förhållandet för att underlätta ett liv tillsammans.²²⁴ Av rättsfallet framgår att det exempelvis kan handla om att paret tillbringar en stor del av fritiden tillsammans, att de har gemensam mathållning eller att de har personliga ägodelar i den andres bostad.²²⁵ Avsikten torde vara att det ska handla om praktiska saker som gör att situationen är jämförbar med den som normalt sett föreligger i ett samboförhållande.²²⁶

Av rättsfallet framgår vidare att förhållandets varaktighet inte ska vara obetydlig.²²⁷ HD anger emellertid inte någon nedre gräns för hur länge förhållandet ska ha varat. Inte heller berör domstolen det faktum att förhållandet i det aktuella fallet tagit slut och återupptagits vid ett stort antal tillfällen. Detta skulle kunna tala för att förhållandets faktiska längd är av mindre relevans, och att det relevanta istället är ifall relationen haft sådan varaktighet att det inneburit att offret kunnat befinna sig i en sådan särskilt utsatt situation som

²¹⁷ Andersson (2016), s. 159.

²¹⁸ NJA 2004 s. 97.

²¹⁹ Ibid.

²²⁰ Andersson (2016), s. 171.

²²¹ NJA 2004 s. 97, Andersson, s. 167.

²²² Andersson (2016), s. 167.

²²³ Ibid.

²²⁴ Ibid., s. 169.

²²⁵ NJA 2004 s. 97.

²²⁶ Andersson (2016), s. 169.

²²⁷ NJA 2004 s. 97.

fridskränkingsbrottet tar sikte på.²²⁸ I så fall borde förhållandets längd inte betraktas som en egen, separat faktor, utan det avgörande vara om paret i det specifika fallet, efter en helhetsbedömning av situationen, kan anses ha en etablerad relation.²²⁹

4.3.3 Ett ovanligt tydligt brottsofferperspektiv

I sin artikel "Begreppet närstående vid våld i nära relationer – en lagtolkning av HD i lagens anda" kommenterar straffrättsprofessorn Monica Burman rättsfallet NJA 2004 s. 97.

Burman anser att HD:s tolkning och bedömning av närståendebegreppet visar prov på ett ovanligt tydligt brottsofferperspektiv. Detta, menar Burman, tar sig uttryck dels genom att domstolens beskrivning av en fast parrelation fokuserar på den för våld i nära relationer karakteristiska bindningen till gärningsmannen och offrets särskilt utsatta situation, dels genom att de känslomässiga och relationella aspekterna ges relativt stor betydelse i domstolens argumentation för att kvinnan är att anse som närstående. Vid bedömningen av förhållandets varaktighet lägger domstolen exempelvis inte någon större vikt vid att förhållandet hade tagit slut vid ett tiotal tillfällen. Inte heller platsen för gärningarna tycks ha haft någon nämnvärd betydelse, då tre av gärningarna begåtts utomhus utan anknytning till någon av parternas bostad.²³⁰

Burman menar att HD därigenom visat prov på ett mindre snävt synsätt på mäns våld mot kvinnor än det som framgår av bestämmelsens förarbeten, som nästan uteslutande behandlar våld som sker i sambo- eller äktenskapsrelationer och med det underförstådda antagandet att det begås i den gemensamma bostaden.²³¹ Mot bakgrund av att våld som utövas i relationer där parterna inte bor tillsammans är ett stort samhällsproblem och bland annat det faktum att yngre kvinnor är mer utsatta än äldre kvinnor, förefaller det, enligt Burman, rimligt att HD inte lägger avgörande vikt vid vare sig de yttre formerna för relationen eller platsen för brottet.²³²

²²⁸ Andersson (2016), s. 176.

²²⁹ Ibid., s. 168.

²³⁰ Burman (2004), s. 143.

²³¹ Ibid.

²³² Ibid., s. 144.

4.3.4 Särskilt om parförhållanden mellan omyndiga

Med hänvisning till bestämmelsen syfte, att framhäva det särskilt straffvärda i kränkningar i nära relationer, framhåller Malou Andersson att det avgörande för att någon är att betrakta som närstående borde vara att offret befinner sig i en särskilt utsatt situation genom förhållandet.²³³ Andersson konstaterar att den omständighet att förhållandet inte präglats av en praktisk bindning visserligen kan innebära att en person i vissa fall inte är att anse som närstående, eftersom det då inte föreligger ett gemensamt vardagsliv som skapar den särskilda utsatthet som bestämmelsen syftar till att fånga. Samtidigt, menar Andersson, bör en person kunna anses närstående trots avsaknaden av en praktisk bindning om den känslomässiga bindningen är så stark att den ensam utgör grund för att den kränkta befinner sig i en sådan särskilt utsatt situation som bestämmelsen tar sikte på. Så kan enligt Andersson vara fallet när det handlar om relationer mellan omyndiga personer.²³⁴

Andersson konstaterar emellertid att det förekommer i praxis att minderåriga kategoriskt diskvalificeras som närstående till sina pojkvänner på grund av det faktum att de stått under sina föräldrars vårdnad. Eftersom de i teorin inte har egen rätt att besluta i praktiska frågor utan är hänvisade till sina vårdnadshavares ansvar och bestämmanderätt har de därmed inte ansetts ha en praktisk bindning till partnern.²³⁵ Andersson ställer sig frågande till om bedömningen hade blivit likadan om omständigheterna varit identiska men om det istället handlat om ett par över 18 år. Många gånger har det nämligen varit fråga om utövande av allvarligt, kontinuerligt våld och stark kontroll från förövarens sida. Andersson är av åsikten att om det finns omständigheter som talar för att den unga befunnit sig i en särskilt utsatt situation genom förhållandet, torde det faktum att ungdomen stått under annans vårdnad kunna vara av mindre relevans, särskilt om den ungas hemförhållanden varit otrygga.²³⁶

Vidare konstaterar Andersson att avsaknaden av en praktisk bindning i andra praxisfall inte ansetts utgöra något hinder för att bedöma den omyndige som närstående till förövaren. Däremot har den omständighet att vårdnadshavaren har det primära ansvaret för barnets omvårdnad och trygghet i vissa fall inneburit att den unga inte ansetts befinna sig i en särskilt utsatt situation.²³⁷ Att den unga utsatta har en stabilitet och trygghet utanför relationen skulle visserligen eventuellt kunna innebära en mindre möjlighet för förövaren att utöva

²³³ Andersson (2016), s. 170.

²³⁴ Ibid., s. 185.

²³⁵ Andersson hänvisar b.l.a till Hovrätten över Skåne och Blekinges mål nr B 1677–11 som redogörs för nedan i kapitel 5.4.

²³⁶ Andersson (2016), s. 172.

²³⁷ Andersson hänvisar b.l.a till Svea hovrätts mål nr B6854-07 som redogörs för nedan i kapitel 5.5.3.

kontinuerligt våld än i en relation mellan vuxna.²³⁸ Andersson påpekar att en förutsättning för detta emellertid är att det verkligen finns en sådan familjetrygghet i det aktuella fallet. Om den utsatta istället kommer från ett hem med exempelvis sociala problem torde den unga kunna anses lika utlämnad till gärningspersonen som i ett förhållande mellan vuxna.²³⁹ Andersson understryker att en faktisk prövning av omständigheterna i det enskilda fallet krävs.²⁴⁰ Målsägandens faktiska sociala förhållanden eller ungdomars utveckling är exempel på omständigheter som enligt författaren bör ges betydelse när frågan om målsägandens särskilt utsatta situation bedöms.²⁴¹ Genom att domstolen istället lägger fokus på praktiska bindningar och vårdnadshavarens ansvar och bestämmanderätt finns en risk att domstolen bortser från andra faktorer som kan ha betydelse för den ungas utsatthet.²⁴²

Andersson poängterar att även om tonåringars parrelationer inte var det primära föremålet för lagstiftaren vid instiftandet av fridskränkingsbestämmelsen så torde inte syftet varit att exkludera unga endast på den grunden att de står under vårdnadshavarens ansvar och bestämmanderätt. Denna omständighet utesluter inte att en ung person kan befinna sig i en sådan särskilt utsatt situation som bestämmelsen tar sikte på. Tvärtom, påpekar Andersson, kan redan den omständighet att vara tonåring sägas innebära ett visst mått av utsatthet. Eftersom vänner och social status är väldigt viktigt och relationen ofta är en stor del av ens identitet under tonårstiden kan en ung person som utsätts för upprepat våld i sin relation underlåta att anmäla eller berätta för omgivningen av rädsla för att då förlora dessa.²⁴³ Detta skulle kunna innebära att ungdomen har ett sådan bindning till gärningspersonen som gör att hen befinner sig i en sådan särskilt utsatt situation som kan vara fallet i parrelationer mellan vuxna.²⁴⁴ Vidare framhåller Andersson att det är under tonårstiden som unga försöker forma sin egen identitet och distanserar sig från sina föräldrar, vilket i sig kan innebära att de är särskilt sårbara.²⁴⁵ En destruktiv relation mellan unga torde därför inte sällan medföra att den som utsätts för våldet befinner sig i en särskilt utsatt situation.²⁴⁶

²³⁸ Andersson (2016), s. 185.

²³⁹ Andersson (2016), s. 175.

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Ibid., s. 314.

²⁴² Ibid., s. 176.

²⁴³ Ibid., s. 175.

²⁴⁴ Ibid.

²⁴⁵ Ibid., s. 185.

²⁴⁶ Ibid.

4.4 Andra nära relationer

Andersson anser att Högsta domstolens tolkning av närståenderekvisitet möjligtvis kan öppna upp för att även andra personer, som varken har någon sådan släktrrelation som specifikt nämns i förarbetena eller en sådan kärleksrelation som i det ovan angivna rättsfallet, kan omfattas av närståendebegreppet.²⁴⁷ Ett sådant fall är då två personer bor tillsammans utan att ha ett kärleksförhållande.²⁴⁸ Eftersom personerna inte har en sådan sexuell relation som förutsätts för att de ska anses sammanbo under äktenskapsliknande förhållanden, omfattas de inte av brottet grov kvinnofridskränkning.²⁴⁹ Frågan blir då om de istället kan omfattas av grov fridskränkning, genom att de har en praktisk och känslomässig bindning som medför att den som våldet riktats mot befinner sig i en särskilt utsatt situation. I ett hovrättsfall ansågs en kvinna vara närstående till en man som hon bodde tillsammans med utan att ha ett förhållande med.²⁵⁰ Kvinnan, som var rullstolsburen och hade starkt nedsatt rörelseförmåga, hade bott tillsammans med mannen i tre år och de båda betraktade sin relation som en relation mellan syskon.²⁵¹ Andersson menar att fallet skulle kunna tala för att en för närståendebegreppet relevant känslomässig bindning kan föreligga även mellan sammanboende personer som inte har ett kärleksförhållande utan endast en stark vänskapsrelation.²⁵²

Med utgångspunkt i att det centrala för närståendebedömningen är om personen befinner sig i en särskilt utsatt situation skulle även andra kategorier av personer kunna tänkas omfattas av bestämmelsen. Andersson påpekar att personliga assistenter eller hemtjänstpersonal inte sällan har en sådan position i förhållande till vårdtagaren vilken gör det möjligt att utöva kontinuerligt våld utan att det upptäcks eller anmäls. Vårdtagarens höga ålder eller handikapp i kombination med att vårdaren många gånger är den enda som vårdtagaren träffar gör att denne befinner sig i en utsatt situation. För vårdtagaren blir vårdaren den person som står för den vardagliga omsorgen, kontakten och tilliten. Andersson konstaterar att fridskränkingsbestämmelsen visserligen inte var tänkt att omfatta sådana relationer, men att dessa mycket väl skulle kunna vara jämförliga med de som kan finnas mellan nära släktingar, som ju enligt förarbetena uttryckligen omfattas av närståendebegreppet.²⁵³

²⁴⁷ Andersson (2016), s. 180.

²⁴⁸ Ibid., s. 181.

²⁴⁹ Se Prop. 1997/98:55 s. 135 som hänvisar till den tolkning av begreppet ”sammanbo under äktenskapsliknande förhållanden” som återfinns i Sambolag (2003:376), vilken förutsätter ett visst sexuellt samliv.

²⁵⁰ Hovrätten för Västra Sverige, mål nr B 3319–12.

²⁵¹ Hovrätten för Västra Sverige, mål nr B 3319–12.

²⁵² Andersson (2016), s. 186.

²⁵³ Ibid., s. 182 - 183.

5 Rättsfallsstudie

5.1 Inledning

Eftersom syftet med uppsatsen är att undersöka i vilken utsträckning unga personer som utsätts för våld i sin partnerrelation omfattas av brottet grov fridskränkning, undersöks i detta kapitel hur närståenderekvisitet i bestämmelsen tolkas i mål där den tilltalade och målsäganden är ungdomar som har eller har haft en kärleksrelation med varandra, utan att de varit sammanboende eller gifta.

5.1.1 Tillvägagångssätt

Vid eftersökandet av avgöranden användes databasen Juno. Vid den inledande sökningen i databasen användes sökorden ”grov fridskränkning + närstående + unga”. Sökningen begränsades till att endast omfatta hovrättsavgöranden. Vidare avgränsades urvalet till att omfatta domar som avkunnats efter år 2004. Sökningen gav totalt 151 träffar. Av dessa valdes de avgöranden ut där den tilltalade och målsäganden varit mellan 13 och 25 år gamla vid brottstillfället. I ett fall har målsägandens ålder inte kunnat fastställas. Eftersom inget i domen specifikt talar emot att så varit fallet har jag utgått från att målsäganden varit jämnårig med den tilltalade i detta fall. Därefter exkluderades ett antal domar på grund av att de avsåg andra brott än brottet grov fridskränkning eller inte omfattade fridskränkning i en parrelation. Något fall där den tilltalade och målsäganden under brottsperioden inledningsvis varit särbos men sedan bott tillsammans sällades även bort. Vidare begränsades urvalet till de avgöranden där hovrätten – uttryckligen eller ej – tagit ställning i närståendefrågan. De avgöranden där hovrätten ogillade åtalet redan på den grunden att något av de övriga rekvisiten i bestämmelsen inte var uppfyllt exkluderades.

Totalt har 22 relevanta hovrättsavgöranden undersökts. Inledningsvis undersöktes åldern på parterna i målet, deras boendesituation samt förhållandets längd. Resultaten sammanställdes i ett ark i Excel. I samband med detta angavs också huruvida den tilltalade och målsäganden bedömdes vara närstående tillvarandra. Därefter undersöktes domstolarnas motivering till att parterna varit att anse som närstående eller ej. Som framgått i föregående kapitel har HD slagit fast i rättsfallet NJA 2004 s. 97 att närståendebegreppet omfattar två personer som, utan att vara sambo, lever i en fast parrelation, under förutsättning att relationen präglats av en

praktisk och känslomässig bindning av inte obetydlig varaktighet som kan medföra att den kränkta befinner sig i en sådan särskilt utsatt situation som fridskränkingsbestämmelsen tar sikte på. Undersökningen av hovrättsavgörandena har tagit sin utgångspunkt i denna bedömning. I rättsfallsanalysen har således särskilt studerats de resonemang som hovrätterna för kring förekomsten av en känslomässig och praktisk bindning, målsägandens särskilt utsatta situation samt förhållandets varaktighet. Frågor som uppställdes och applicerades på materialet var bland annat varför eller varför inte domstolen ansett att det förelegat en känslomässig eller praktisk bindning, om och i så fall hur domstolen resonerat kring huruvida målsäganden befunnit sig i en utsatt situation samt om förhållandets längd påverkat bedömningen.

Studien fokuserar på hur bedömningen av närståendefrågan gjorts i *hovrätterna*. I de fall där det helt saknas motivering i hovrättens dom eller där hovrätten hänvisar till tingsrättens domskäl har dock tingsrättsdomarna använts i viss utsträckning. I något enstaka fall, för att poängtera att utfallet blev ett annat i hovrätten eller för att belysa någon särskild omständighet, berörs kort även hur utfallet blev i tingsrätten. Om det inte uttryckligen nämns att det är tingsrättens bedömning som avses, är det alltid hovrättens bedömning som refereras till i texten.

5.1.2 Statistik

Totalt granskades således 22 stycken domar. I 12 av 22 domar bedömde hovrätten att den tilltalade och den utsatta var närstående till varandra i den mening som avses i bestämmelsen om grov fridskränkning. I samtliga av dessa fall bedömdes även övriga rekvisit enligt bestämmelsen vara uppfyllda och den tilltalade dömdes därför för brottet grov fridskränkning. I tio av domarna bedömde hovrätten att den tilltalade och den utsatta ej var närstående till varandra. I dessa fall ansågs inte de gärningar som den tilltalade begått konstituera ett fridskränkingsbrott utan den tilltalade dömdes istället för de enskilda brotten. I samtliga 22 fall var den tilltalade en kille och målsäganden en tjej. I 16 av målen var målsäganden minderårig. I nära hälften av dessa, sju stycken, ansågs målsäganden och den tilltalade vara närstående enligt fridskränkingsbestämmelsen. I fem av sex fall där målsäganden var 18 år eller äldre bedömdes hon som närstående till gärningsmannen. Av de 14 fall där både målsäganden och den tilltalade bodde hemma hos sina respektive föräldrar bedömdes i sex fall de unga paren som närstående till varandra. I 13 fall hade förhållandet

mellan målsäganden och den tilltalade varat ett år eller längre. I lite dryg hälften av dessa, sju stycken, bedömde hovrätten att paret var att anse som närstående enligt bestämmelsen.

	Närstående	EJ närstående
Totalt:	12	10
Målsägande < 18 år	7	9
Målsägande ≥ 18 år	5	1
Båda parterna bodde hos föräldrar	6	8
Förhållande > 1 år	7	6

5.2 Närstående utan motivering

I fyra av rättsfallen går det inte att finna någon motivering till domstolens slutsats i närståendefrågan. I samtliga dessa fall anses den tilltalade vara närstående till den utsatta och döms i hovrätten för brottet grov fridskränkning. I alla fyra fall har målsäganden vid tiden för relationen varit minderårig och bott hemma hos sina föräldrar.

I ett av fallen stod en 15-årig kille åtalad för att ha misshandlat, bundit, låst in och sexuellt ofredat sin lika gamla flickvän. Både tjejen och killen bodde hemma hos sina respektive föräldrar och förhållandet varade i cirka ett och ett halvt år. Flickan hade inledningsvis inte velat medverka i polisutredningen eftersom hon fortfarande haft starka känslor för pojkvännen. Åtalet om grov fridskränkning ogillades i tingsrätten, men pojkvännen fälls i hovrätten. Hovrätten konstaterar, utan motivering, att flickan varit närstående till pojken på det sätt som avses i bestämmelsen och dömer honom för grov fridskränkning.²⁵⁴

I de tre andra fallen, samtliga från Hovrätten för Västra Sverige, hade den tilltalade dömts för grov fridskränkning i tingsrätten. Ingen motivering till varför den tilltalade bedömdes som närstående hade givits i tingsrätten. Inte heller hovrätten berör frågan i någon av domarna, utan konstaterar enbart att det som framkommit i hovrätten inte föranleder någon annan bedömning än den tingsrätten gjort. Omständigheterna i två av dessa fall var snarlika. I båda fallen var parterna 14 respektive 15 år gamla och bodde fortfarande hemma hos sina föräldrar. Pojkvännerna stod åtalade för att ha misshandlat sina flickvänner vid ett stort antal tillfällen.

²⁵⁴ Göta hovrätt, mål nr B 782–06.

Det ena paret hade varit tillsammans sex månader och det andra nio månader.²⁵⁵ Det tredje fallet skiljde sig på så sätt att den åtalade var något äldre, 22 år när förhållandet inleddes, och hade en egen lägenhet. Målsäganden, en då 16-årig tjej, bodde fortfarande hemma hos sina föräldrar, men sov ibland över hos pojkvännen i veckorna och bodde hos honom på helgerna. Förhållandet varade också betydligt längre då paret varit tillsammans i cirka två år och åtta månader.²⁵⁶

5.3 Känsломässig bindning

I de flesta fall där domstolen motiverar sin slutsats berörs frågan om det föreligger en känsломässig bindning mellan parterna. I endast ett fåtal avgöranden ges dock denna omständighet avgörande betydelse för om parterna är att anse som närstående till varandra.

En omständighet som i flera fall bedöms påverka bedömningen av om det föreligger en känsломässig bindning mellan parterna är hur de själva definierar sin relation till varandra. I flertalet fall bedöms det faktum att den tilltalade och målsäganden betraktade sig själva som ett par vara något som talar för att en känsломässig bindning föreligger mellan dem.²⁵⁷ Även den omständighet att omgivningen betraktade parterna som ett par tas i flera fall upp som en relevant faktor för bedömningen.²⁵⁸

Vidare tas frågan ifall relationen mellan målsäganden och den tilltalade haft en sexuell karaktär med i bedömningen. Det faktum att parterna berättat att relationen omfattat ett sexuellt umgänge bedöms i flera fall tala för att det föreligger en känsломässig bindning mellan dem.²⁵⁹ På liknande sätt vägs i flera fall omständigheten att de båda unga personerna sovit över hos varandra in i bedömningen av om en sådan bindning föreligger. Att parterna övernattat hos varandra flera gånger i veckan eller att målsäganden sovit över i den tilltalades hem under längre perioder anses tala för en känsломässig bindning.²⁶⁰ I ett fall var det faktum att parterna inte sov över hos varandra en bidragande faktor till att en bindning inte ansågs föreligga mellan parterna.²⁶¹

²⁵⁵ Hovrätten för Västra Sverige, mål nr B 2363–13, Hovrätten för Västra Sverige, mål nr B 2684–09.

²⁵⁶ Hovrätten för Västra Sverige, mål nr B 1332–15.

²⁵⁷ Se tex. Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr B 355–20, Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 2275–17, Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 3856–19 och Göta hovrätt, mål nr B 1011–17.

²⁵⁸ Se tex. Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr B 355–20, Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 3856–19 och Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 2275–17.

²⁵⁹ Se tex. Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 3856–19 och Svea hovrätt, mål nr B 6854–07.

²⁶⁰ Se tex. Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr B 355–20, Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr B 292–18, Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 2275–17 och Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr B 355–20.

²⁶¹ Göta hovrätt, mål nr B 1011–17.

I några fall beaktas hur relationen mellan målsäganden och den tilltalades familj sett ut. I ett fall där målsäganden bodde i en egen lägenhet men den tilltalade fortfarande bodde hemma hos sina föräldrar anses den omständighet att målsäganden träffade pojkvännens familj tala för att en känslomässig bindning förelegat dem emellan.²⁶² I ett annat fall beaktades i tingsrättens bedömning, vilken delas av hovrätten, det faktum att målsäganden haft en mycket nära relation till pojkvännens familj.²⁶³

I några av fallen har frågan om parterna gjort upp gemensamma planer för framtiden ansetts vara av betydelse för bedömningen av om det föreligger en känslomässig bindning. I ett fall anser domstolen att det faktum att parterna inte hade gemensamma framtidsplaner talar emot förekomsten av en sådan bindning.²⁶⁴ I ett annat fall bodde målsäganden tillfälligt i en lägenhet som hon lånade av en kompis till pojkvännen. Att hon och pojkvännen hade planer på att ta över kontraktet på lägenheten efter att denna renoverats bedöms enligt domstolen vara en faktor som talar för att det förelegat en känslomässig bindning mellan paret.²⁶⁵ I sistnämnda fall menar domstolen också att en omständighet som talar för en känslomässig bindning är att målsäganden i princip omgående efter att hon blivit placerad på skyddat boende återupptagit relationen med den våldsutövande pojkvännen.²⁶⁶

I endast ett fall bedömer domstolen att det inte förelegat en känslomässig bindning mellan parterna. I målet är det klarlagt att den tilltalade, en 19-åriga kille, hade gjort sig skyldig till olaga hot, skadegörelse, fyra fall av misshandel samt överträdelse av kontaktförbud vid elva tillfällen mot den 16-åriga tjejen som han hade ett förhållande med. Under tiden relationen varade bodde tjejen hemma hos sina föräldrar men umgicks och sov över hos killen på helgerna i dennes lägenhet. Bortsett från ett kort uppehåll hade förhållandet varat i två år och tio månader. Hovrätten konstaterar att det visserligen framkommit att parterna varit kära, men att ingen av dem har beskrivit förhållandet som seriöst eller att de exempelvis har haft gemensamma framtidsplaner. Hovrätten menar därför att förhållandet inte kan anses ha präglats av en sådan känslomässig bindning som krävs för att parterna ska anses vara närstående.²⁶⁷

²⁶² Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 3856-19.

²⁶³ Hovrätten för Västra Sverige, mål nr B 2983-14.

²⁶⁴ Göta hovrätt, mål nr B 3379-18.

²⁶⁵ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 3856-19.

²⁶⁶ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 3856-19.

²⁶⁷ Göta hovrätt, mål nr B 3379-18.

5.4 Praktisk bindning

I en majoritet av fallen berörs frågan om det förelegat en praktisk bindning mellan parterna. I flertalet av dessa bedöms förekomsten av en praktisk bindning mellan parterna också vara en förutsättning för att parterna ska bedömas som närstående till varandra

En omständighet som i flera fall bedöms påverka bedömningen av om det föreligger en praktisk bindning mellan parterna är i vilken omfattning de umgåtts med varandra under tiden relationen varade. Att målsäganden och den tilltalade spenderade en väsentlig del av sin fritid tillsammans är en faktor som bidrar till att en praktisk bindning kan sägas föreligga mellan dem.²⁶⁸ I några rättsfall vägs förekomsten av ekonomiska arrangemang mellan parterna in i bedömningen. Att paret inte har haft några gemensamma ekonomiska arrangemang tas upp som en faktor som bidrar till att en relevant bindning inte bedöms föreligga.²⁶⁹ I ett annat fall hade målsäganden efter att hon placerats på skyddat boende varit i behov av pengar och då vänt sig till pojkvännen för hjälp. Att pojkvännen på så sätt bistått henne ekonomiskt anses av domstolen som ett skäl till att det funnits en praktisk bindning mellan parterna.²⁷⁰ I sistnämnda fall bodde också målsäganden under en kortare period i en lägenhet tillsammans med sin son från ett tidigare förhållande. Den åtalade pojkvännen, som inte själv bodde i lägenheten, hade fått låna lägenheten av en kompis. Att pojkvännen hjälpt kvinnan att ordna boende åt henne och hennes son anges också som en motivering till att det förelegat en praktisk bindning mellan paret.²⁷¹

I flera fall har den tilltalade haft en egen bostad medan målsäganden ännu inte flyttat hemifrån utan bott kvar hos sina föräldrar. Omständigheter som är knutna till målsägandens tillgång till eller användning av pojkvännens bostad ges då betydelse för bedömningen av om det förelegat en praktisk bindning mellan parterna. Att målsäganden har haft en nyckel till pojkvännens bostad bedöms tala för förekomsten av en sådan bindning.²⁷² Omvänt bidrar det faktum att flickvännen inte haft en egen nyckel till att en praktisk bindning inte kan anses ha förelegat.²⁷³ Att målsäganden vistats i pojkvännens bostad utan honom bedöms också tala för en praktisk bindning, medan frånvaron av ett sådant beteende talar emot att en sådan

²⁶⁸ Se t.ex. Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 3856–19 och Hovrätten för Västra Sverige, mål nr B 2983–14.

²⁶⁹ Göta hovrätt, mål nr B 1011–17.

²⁷⁰ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 3856–19.

²⁷¹ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 3856–19.

²⁷² Svea hovrätt, mål nr B 8875–11.

²⁷³ Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr B 292–18.

förelegat.²⁷⁴ Vidare anses i vissa fall det faktum att målsäganden inte placerat några tillhörigheter i pojkvännens bostad påverka bedömningen.²⁷⁵ På liknande sätt anser domstolen i ett fall att det faktum att det inte framgått att parterna haft gemensam mathållning talar emot att en praktisk bindning förelegat mellan dem.²⁷⁶

I två av rättsfallen där målsäganden är minderårig ges vårdnadshavarens rätt och skyldighet enligt föräldrabalken att bestämma i frågor som rör den ungas personliga angelägenheter betydelse för bedömningen av den praktiska bindningen.²⁷⁷ Eftersom den underåriga målsäganden inte har befogenheter att på egen hand besluta i praktiska frågor som rör sin tillvaro, utan är hänvisad till sina vårdnadshavares ansvar och bestämmanderätt har hen därmed inte ansetts ha en praktisk bindning till den tilltalade. I rättsfallen uttalas att även om det kan finnas situationer när ungdomar kan betraktas som närstående till varandra, exempelvis om de får barn eller varaktigt bor tillsammans, så kan inte utgångspunkten vara att samma måttstock ska användas för barn som för vuxna.²⁷⁸

I det första fallet stod en 15-årig kille åtalad för att vid flera tillfällen misshandlat sin jämnåriga flickvän. Förutom fem specificerade fall av misshandel, omfattade gärningsbeskrivningen även ett stort antal ospecificerade fall, som enligt målsägandens uppgifter skett minst två gånger i veckan under fyra månaders tid. Båda ungdomarna bodde hemma, men flickan var föremål för sociala insatser och var periodvis familjehemsplacerad. Förhållandet varade i nio månader och under denna period umgicks paret i stort sett dagligen hemma hos pojken och hade även sexuellt umgänge. Flickan hade även så gott som alla sina kläder hos honom och han bestämde hur hon skulle klä och sminka sig. Hovrätten konstaterar att ungdomarna varit ett par och att det förelegat en känslomässig bindning mellan dem. Att de stått under annans vårdnad innebär emellertid att de saknat bestämmanderätt i praktiska frågor såsom boende och ekonomi. På samma sätt har de i andra praktiska frågor såsom övernattningar och mathållning varit hänvisade till sina vårdnadshavares bestämmanderätt. Dessa omständigheter bedöms innebära att det inte kan anses föreligga någon praktisk bindning mellan ungdomarna och att de därmed inte är närstående enligt bestämmelsen.²⁷⁹

I det andra fallet var det fråga om två ungdomar som inledde ett förhållande när de var

²⁷⁴ Svea hovrätt, mål nr B 8875–11, Göta hovrätt, mål nr B 3379–18, Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr B 292–18.

²⁷⁵ Göta hovrätt, mål nr B 3379–18, Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr B 292–18.

²⁷⁶ Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr B 292–18.

²⁷⁷ Se 6 kap 11 § FB.

²⁷⁸ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 1677, Göta hovrätt, mål nr B 2909–11.

²⁷⁹ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 1677.

13 respektive 14 år gamla. Förhållandet kom att vara i 14 månader. Under tiden relationen varade bodde parterna hemma hos sina respektive föräldrar. Under ett par månaders tid bodde dock pojkvännen hemma hos flickvännen och dennas familj. Hovrätten finner det utrett att pojkvännen begått fyra fall av misshandel, tre fall av olaga hot samt tre fall av ofredande mot flickvännen. När det gäller frågan om paret är att anse som närstående till varandra konstaterar hovrätten att det förelegat en känslomässig bindning mellan ungdomarna. Gällande den praktiska bindningen för domstolen ett resonemang som är identiskt med det i föregående fall. Domstolen menar att eftersom ungdomarna varit hänvisade till sina vårdnadshavares bestämmanderätt i praktiska frågor som boende, ekonomi, övernattning och mathållning har förhållandet inte varit sådant att de är att betrakta som närstående.²⁸⁰

5.5 Särskilt utsatt situation

I fem av domarna behandlas frågan om relationen inneburit att målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Vad domstolen lägger i begreppet särskilt utsatt situation och hur denna förhåller sig till den känslomässiga och praktiska bindningen skiljer sig emellertid mellan dessa fall.

5.5.1 Underlåtelse att anmäla förövaren

I ett av dessa rättsfall tillmäts vid bedömningen av om målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation avgörande betydelse att relationen medfört att målsäganden underlåtit att polisanmäla den tilltalade. Parterna i målet var båda i 19-årsåldern och hade varit ett par i cirka fem månaders tid. Under tiden som förhållandet varade hade målsäganden tidvis eget boende, medan den tilltalade bodde hemma hos sina föräldrar. Hovrätten konstaterar att parterna levt i en fast parrelation med starka känslomässiga bindningar. Även vissa praktiska bindningar har förelegat, då pojkvännen bland annat bistått flickvännen ekonomiskt och hjälpt henne att ordna boende. Enligt domstolen står det också klart att dessa bindningar försatt flickvännen i en särskilt utsatt situation där hon in i det längsta valt att inte anmäla vad pojkvännen utsatt henne för. Paret är därför att betrakta som närstående till varandra.²⁸¹

²⁸⁰ Göta hovrätt, mål nr B 2909–11.

²⁸¹ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 3856–19.

5.5.2 Ingen närmare definition av särskilt utsatt situation

I ett av rättsfallen klargör inte domstolen vad den lägger i begreppet särskilt utsatt situation, utan likställer det endast med att vara utlämnad åt partnern. Att målsäganden fortsatt relationen med den tilltalade efter att han en gång tidigare dömts för misshandel mot henne och våldet således kunnat fortgå är inget som domstolen tycks fästa betydelse vid i bedömningen av om en särskilt utsatt situation föreligger.

Parterna i målet var en 18-årig kille och hans 24-åriga flickvän. De hade haft ett förhållande under cirka 14 månaders tid men bodde kvar hemma hos sina respektive familjer. Pojkvännen hade tidigare fällts för grov misshandel av flickvännen, men förhållandet fortsatte efter domen. Eftersom målsägandens mamma motsatte sig att förhållandet fortgick flyttade målsäganden in hos olika kompisar för att kunna fortsätta att vara tillsammans med pojkvännen. Både målsäganden och flera vittnen beskriver en process där målsägandens självkänsla brutits ner efter hand. Hovrätten finner det styrkt att pojkvännen begått sex fall av misshandel, tre fall av skadegörelse samt sexuellt ofredande och olaga hot. Separat från åtalet om grov fridskränkning döms han även för att ha begått två våldtäkter mot målsäganden. När det gäller närståendefrågan konstaterar hovrätten att parterna visserligen haft en stark känslomässig bindning till varandra. De bodde emellertid med sina respektive familjer och sov inte över eller umgicks i varandras hem. De har inte heller haft några praktiska eller ekonomiska arrangemang. Hovrätten menar att även om det således funnits starka känslor mellan parterna är det tydligt för domstolen att relationen inte kännetecknats av sådana bindningar att den kunnat innebära att målsäganden har befunnit sig i en särskilt utsatt situation eller på annat sätt varit utlämnad till den tilltalade.²⁸²

5.5.3 Möjlighet för våldet att pågå oupptäckt

I ett par rättsfall tillmäts vid bedömningen av om målsäganden befunnit sig i en särskilt utsatt situation avgörande betydelse om våldet varit möjligt att dölja för utomstående.

I ett fall har den omständighet att det minderåriga paret saknat en praktisk bindning inte ansetts hindra att de är att anse som närstående. Det avgörande är enligt domstolen istället ifall målsäganden befunnit sig i en utsatt situation. Att vårdnadshavaren har det primära ansvaret för barnets omvårdnad och trygghet och haft teoretisk möjlighet att få vetskap om våldet anser domstolen innebära att den unga inte har befunnit sig i en särskilt utsatt situation.

²⁸² Göta hovrätt, mål nr B 1011–17.

I målet hade en 15-årig kille i tingsrätten dömts för grov fridskränkning av sin 14-åriga flickvän. Paret hade varit tillsammans i tio månader men bodde under denna tid hemma hos sina föräldrar. Tingsrätten tillmätte inte den omständighet att paret inte hade någon gemensam ekonomi eller egna bostäder någon avgörande betydelse då det sågs som en naturlig följd av deras ålder. Istället hänvisade tingsrätten till lagstiftarens intentioner att särskilt skydda en person som befinner sig i ett förhållande från våld och kränkningar från sin partner och slog fast att låg ålder inte bör försätta målsäganden i sämre ställning än om hon varit vuxen.²⁸³

Hovrätten gör istället en helt annan bedömning. Hovrätten konstaterar att det förelegat en stark känslomässig bindning mellan paret. Att de inte har haft någon gemensam eller egen bostad utan bott tillsammans med sina vårdnadsgivare talar emellertid emot att det förelegat en praktisk bindning. Det som enligt domstolens bedömning talar för att paret likväl är att anse som närstående är att det våld och de hot som målsäganden utsatts för till sin karaktär varit sådana som bestämmelsen tar sikte på. Hovrätten menar att även om parrelationer i nedre tonåren inte varit i blickpunkten under lagstiftningsarbetet bör inte det förhållande att de är unga i sig hindra att de kan anses som närstående. Rätten landar slutligen i att det avgörande för bedömningen av bestämmelsens räckvidd istället bör vara *att offret kan sägas ha varit i en särskilt utsatt position i den nära relationen*. Därefter konstaterar hovrätten att eftersom målsäganden är underårig så har hennes vårdnadshavare haft det primära ansvaret för hennes omvårdnad och trygghet. Domstolen poängterar att gärningarna till viss del har ägt rum i hennes hem där hon utan särskild praktisk svårighet haft möjlighet att påkalla moderns uppmärksamhet. Samtidigt framhåller rätten att det funnits känslomässiga hinder för målsäganden att kalla på hjälp, då hon befarade att mamman skulle förbjuda umgänge med pojkvännen. Vidare påpekas att gärningarna i vissa fall har ägt rum inför målsägandens kamrater, vilket inneburit att målsäganden även i dessa fall kunnat påkalla hjälp. Hovrätten är därför av åsikten att målsäganden inte kan anses ha varit i någon särskilt utsatt situation i sitt förhållande och därmed inte närstående till den tilltalade.²⁸⁴

I ett annat fall nämns inte uttryckligen begreppet utsatt situation, men det är tämligen tydligt att det är det som domstolen syftar på. Parterna i det aktuella fallet inledde ett förhållande när de var 15 respektive 16 år gamla och detta kom att vara i nästan två år. Under tiden relationen

²⁸³ Tingsrättens visar även prov på ett osedvanligt åldersperspektiv. I bedömningen av om gärningarna utgjort ett led i en upprepad kränkning beaktar tingsrätten att en person i målsägandens ålder sannolikt har svårare än vuxna att förstå och förklara för sig själv varför den person som man älskar beter sig på ett sådant sätt samt vilka konsekvenser detta bör leda till.

²⁸⁴ Svea hovrätt, mål nr B 6854–07.

pågick bodde båda ungdomarna hemma hos sina respektive föräldrar, men flickvännen var hemma hos pojkvännen nästan varje dag och sov över där nästan varje natt.

Hovrätten finner det styrkt att pojkvännen under en period av tio månader har misshandlat flickvännen vid fem tillfällen samt riktat flera dödshot mot henne. Till skillnad från tingsrätten dömer dock inte hovrätten den tilltalade för grov fridskränkning. Hovrätten konstaterar inledningsvis att paret under långa perioder tillbringade i huvudsak tiden tillsammans i pojkvännens bostad och att målsäganden tidvis sov mer där än hemma hos sin egen familj. Enligt hovrätten står det klart att flickvännen haft starka känslomässiga band till pojkvännen. Hovrätten framhåller emellertid att ungdomarna har haft tillgång till varsin bostad. Dessutom har det funnits vuxna individer och en skolorganisation i flickans närhet som på olika sätt reagerat, bland annat genom att hjälpa till att polisanmäla, på vad de uppfattat som missförhållanden hänförliga till hennes förhållande med pojken. Domstolen slår därmed fast att omständigheterna inte har varit sådana att kränkningarna av flickan kunnat fortgå oupptäckta i samma utsträckning som i förhållanden där personerna delar en fast bostad och är självständiga gentemot vuxenvärlden. Paret är därför inte att anse som närstående.²⁸⁵

I ett annat fall bedöms den minderåriga målsäganden på grund av en mycket stark känslomässig bindning till den tilltalade ha befunnit sig i en utsatt situation. Att det mellan parterna inte förelegat någon praktisk bindning, vilket inneburit att våldet inte i någon större omfattning varit möjligt att dölja för utomstående, anses emellertid innebära att de likväl inte kan betraktas som närstående till varandra. I målet finner hovrätten det styrkt att en 19-årig kille under ett års tid har misshandlat sin 15-åriga flickvän vid sex tillfällen samt vid två tillfällen ofredat henne. Beträffande närståendefrågan konstaterar hovrätten att det varit fråga om två tonåringar som sällskapade med varandra som vilka ungdomar som helst under cirka ett års tid. Dock har förhållandet skiljt sig från de flesta andra ungdomars förhållanden på så sätt att flickvännen uppenbarligen blivit starkt bunden till och närmast beroende av pojkvännen och tillåtit honom att bestämma över henne i en omfattning som inneburit att hon hamnat i en utsatt situation. Emellertid, menar hovrätten, har det inte förelegat någon praktisk bindning mellan parterna. De har båda bott hemma och såväl beträffande boende som försörjning varit helt osjälvständiga och beroende av sina föräldrar. Även om det förekommit att flickan sov över hos pojken, så har han aldrig sovit över hos henne. De hade umgåtts dagligen men då träffats utomhus, i pojkvännens bil eller i flickans bostad. Enligt rätten har deras gemensamma tillvaro har inte varit av sådan beskaffenhet att misshandel i någon större

²⁸⁵ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 2275–17.

omfattning varit möjlig att dölja för utomstående, på sätt som kan ske när parterna har gemensamt boende eller den utsatta parten har eget boende. Parterna är därför inte att bedöma som närstående till varandra.²⁸⁶

5.6 Restriktiv lagtolkning i enlighet med legalitetsprincipen

I ett fall konstaterar hovrätten att bestämmelsen om grov fridskränkning passar dåligt in på situationen då personerna i förhållandet är relativt unga och där den ena eller båda i förhållandet ännu bor kvar hos sina föräldrar. Hovrätten menar att rättsläget är tämligen oklart men väljer att göra en restriktiv tolkning av bestämmelsen och därmed inte bedöma den tilltalade som närstående.

I fallet stod en 22-årig kille åtalad för att under den period på över tre år som förhållandet varade ha misshandlat, hotat och kontrollerat sin flickvän för att sedan slutligen ta livet av henne. Killen hade en egen bostad men den några år yngre flickvännen, som under början av förhållandet fortfarande var omyndig, hade ännu inte flyttat hemifrån. Av utredningen framgår att pojkvännen utövade stark kontroll över flickvännen genom att bland annat förbjuda henne att arbeta, delta i skolidrotten och ha kontakt med kompisar. Strax innan mordet på flickvännen inleddes en polisutredning mot pojkvännen på initiativ av hennes mamma, men tjejen vägrade delta i utredningen eftersom hon inte vill orsaka problem för honom.

Hovrätten finner den tilltalade skyldig till mord, sex fall av misshandel, tre fall av olaga tvång samt olaga hot. Beträffande frågan om paret ska bedömas som närstående för hovrätten ett längre resonemang. Inledningsvis konstaterar hovrätten att paret under drygt tre års tid haft ett etablerat förhållande under vilket de umgåtts och sovit över tillsammans flera gånger i veckan. Domstolen framhåller att vissa sådana omständigheter som talar för en praktisk bindning emellertid inte varit för handen. Flickvännen har inte placerat egendom i den tilltalades bostad, inte haft nyckel till bostaden eller vistats där när han inte var hemma och det har inte framkommit att paret haft gemensam mathållning. Hovrätten konstaterar sedan att det visserligen varit frågan om sådana gärningar som fridskränkingsbestämmelsen syftar till att träffa, då det varit fråga om upprepade och systematiskt kränkande handlingar som utgjort en del av ett trakasserande samlivsmönster mellan ojämlika parter. Däremot, invänder

²⁸⁶ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 1385–14.

domstolen, passar bestämmelsen mindre väl in på situationer då personerna i förhållandet är relativt unga och någon eller båda av dem bor kvar hos sina föräldrar. Detta eftersom föräldrarna då fortfarande är att anse som de ungas närstående. Hovrätten konstaterar att lagstiftaren inte verkar ha behandlat dessa situationer vid införandet av fridskränkingsbrottet. Eftersom det är fråga om strafflagstiftning menar domstolen emellertid, med hänvisning till legalitetsprincipen, att en restriktiv tolkning av bestämmelsen är motiverad. Därmed bedömer hovrätten att den flickvännen inte har varit att betrakta som närstående till den tilltalade.²⁸⁷

5.7 Varaktighet

Den genomsnittliga längden på förhållandena i de rättsfall som granskats är ett år och fem månader. Det förhållande som varade kortast tid pågick i en månad medan det längsta varade i tre år och två månader.

I några fall har målsäganden inte ansetts som närstående till den tilltalade enbart på grunden att förhållandet inte varat tillräckligt lång tid. I ett fall hade den tilltalade 17-årig killen dömts i tingsrätten för grov fridskränkning för att ha utsatt sin 16-åriga flickvän för flera fall av misshandel. Mot bakgrund av att ungdomarna varit ett par endast under en månads tid anser emellertid hovrätten att parrelationen inte haft sådan varaktighet att parterna ska bedömas som närstående till varandra.²⁸⁸ Liknande bedömning görs i ett annat fall. Parterna i det aktuella målet hade varit tillsammans i cirka fem veckor. Både den 21-åriga killen och den 16-åriga tjejen bodde hemma hos sina respektive föräldrar, men under tiden förhållandet varade umgicks de mycket intensivt med varandra. De sågs varje dag och kunde varje vecka tillbringa flera dygn i streck tillsammans. De hade även sexuellt umgänge och träffade varandras familjer och släkt. Flickan och andra personer vittnar om ett starkt kontrollerande beteende från pojkvännen, som bland annat lade beslag på hennes mobiltelefon, raderade kontakter på hennes sociala nätverk och bestämde vad hon skulle bära för kläder. Hovrätten slår fast att pojkvännen gjort sig skyldig till våldtäkt, flera fall av misshandel samt egenmäktigt förfarande. Till skillnad från tingsrätten bedömer hovrätten emellertid att parternas relation inte varit av den varaktighet som krävs för att de ska anses som närstående enligt fridskränkingsbestämmelsen och dömer honom för de enskilda gärningarna.²⁸⁹

²⁸⁷ Hovrätten för nedre Norrland, mål nr B 292–18.

²⁸⁸ Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr B 377–13.

²⁸⁹ Göta hovrätt, mål nr B 795–15.

I andra fall har omständigheten att parterna varit ett par under en förhållandevis kort period inte ansetts hindra att de är att bedöma som närstående till varandra. I ett mål där parterna varit tillsammans i tre månader anses de av hovrätten som närstående till varandra. Det unga paret, som var i 16-årsåldern, umgicks varje dag och flickan var även gravid med deras gemensamma barn.²⁹⁰ I ett annat fall där parterna hade varit ett par under fem månaders tid konstaterar hovrätten att det varit fråga om en förhållandevis kort relation. De praktiska och känslomässiga bindningar som funnits mellan parterna har dock varit av inte obetydlig varaktighet och försatt målsäganden i en utsatt situation och paret bedöms därför som närstående till varandra.²⁹¹

Bedömningen av vad som är att anse som en varaktig relation skiljer sig något åt mellan domarna. Som framgått ovan anses i ett fall fem månader vara ett förhållandevis kort förhållande.²⁹² I ett annat fall bedöms en relation som pågått tio månader vara ett tämligen varaktigt förhållande.²⁹³ I en annan dom beskrivs ett förhållande som varat i drygt två och ett halvt år som en relativt långvarig relation.²⁹⁴

²⁹⁰ Hovrätten för Västra Sverige, mål nr B 2983–14

²⁹¹ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 3856–19.

²⁹² Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr B 3856–19.

²⁹³ Svea hovrätt, mål nr B 6854–07.

²⁹⁴ Svea hovrätt, mål nr B 9070–14.

6 Analys

6.1 Ingen enhetlig rättstillämpning

Inledningsvis kan konstateras att varken lagtext, förarbeten eller praxis från Högsta domstolen specifikt behandlar hur närståenderekvisitet i fridskränkingsbestämmelsen ska tolkas vid våld i ungas partnerrelationer. Vidare kan den genomförda rättsfallsundersökningen sägas visa på en spretig och oenhetlig rättstillämpning när det gäller tolkningen av närståendebegreppet i mål där den tilltalade och målsäganden är ungdomar som har eller har haft en kärleksrelation med varandra, utan att de bott tillsammans eller varit gifta.

Vikten av och förhållandet mellan de olika bedömningsgrunderna för närståendefrågan kan sägas skilja sig åt i flera av de undersökta fallen. I några fall tycks fokus i domstolens bedömning ligga på den känslomässiga bindningen mellan parterna. I flertalet andra fall bedöms förekomsten av en praktisk bindning mellan parterna däremot vara en förutsättning för att parterna ska bedömas som närstående till varandra. I ytterligare andra fall uppställs tvärtom inte ett krav på att det förelegat en praktisk bindning mellan parterna. Istället anges det avgörande för att målsäganden ska anses som närstående vara att hen befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Vad domstolen lägger i begreppet särskilt utsatt situation varierar också något mellan de fall där detta berörs.

Att hovrättspraxis spretar blir tydligt bland annat i de fall där målsäganden varit minderårig under den tid som förhållandet med den tilltalade varat. I några rättsfall förekommer det att målsäganden kategoriskt diskvalificeras som närstående till sina pojkvänner på grund av det faktum att de stått under sina föräldrars vårdnad och i teorin saknat befogenhet att besluta i praktiska frågor och därmed en praktisk bindning. I rättsfallen konstateras det att det inte går att använda samma måttstock för barn som för vuxna vid närståendebedömningen. I flera andra fall förs inget sådant resonemang av domstolen, utan den underåriga bedöms vara närstående till partnern, ibland utan någon motivering alls från domstolen.

Även i de fall där målsäganden bott kvar hemma hos föräldrarna men den tilltalade haft en egen bostad kan bedömningen sägas skilja sig åt. I flera fall visar de resonemang som förs stora likheter med det som fördes i Högsta domstolens avgörande, genom att omständigheter som är knutna till målsägandens tillgång till eller användning av pojkvännens bostad ges betydelse för bedömningen av om det förelegat en praktisk bindning mellan parterna. I ett annat fall där boendesituationen var likartad förs däremot inget sådant resonemang, utan

målsäganden och den tilltalade bedöms vara närstående utan motivering från domstolen. I ett tredje fall, också det där målsäganden bodde hemma och den tilltalade i egen bostad, konstateras istället att bestämmelsen om grov fridskränkning passar dåligt in på situationen då parterna är relativt unga och där den ena eller båda i förhållandet ännu bor kvar hos sina föräldrar. Hovrätten menar att rättsläget i dessa fall är tämligen oklart och väljer att göra en restriktiv tolkning av bestämmelsen och därmed inte bedöma målsäganden som närstående till den tilltalade. Samtidigt kan konstateras att den omständighet att någon eller båda av parterna bor hemma i flera andra fall inte hindrar denna från att bedömas som närstående enligt bestämmelsen.

Den stora variation i tolkningen av närståendebegreppet vid våld i ungas partnerrelationer som rättsfallsundersökningen påvisar kan anses problematisk ur ett rättssäkerhetsperspektiv. En enhetlig rättstillämpning, som i högre grad uppfyller kraven på förutsebarhet och likvärdighet, skulle kunna anses önskvärd i denna typ av mål.

I nedanstående kapitel diskuteras närmare några av de resonemang som förts i de undersökta avgöranden och dessa analyseras utifrån praxis från Högsta domstolen, doktrin och samhällsvetenskaplig forskning.

6.2 Bedömning med utgångspunkt i en särskilt utsatt situation

6.2.1 Vikten och innebörden av en särskilt utsatt situation

Genom fridskränkingsbestämmelsen ges förutsättningar att inom det straffrättsliga regelsystemet kunna ta hänsyn till den särskilda kontext som brott i en nära relation kan innebära. Det som sammantaget utmärker den särskilda kontext som fridskränkingsbrottet, genom sitt närståendekrav, är tänkt att fånga kan sägas vara att den innebär att den som våldet riktas mot, på grund av en viss nära relation till gärningspersonen, befinner sig i en särskilt utsatt situation där upprepat och systematiskt våld kan upprätthållas och fortgå. Högsta domstolens avgörande NJA 2004 s. 97 kan förstås som så att förekomsten av en känslomässig och praktisk bindning skapar en särskild utsatthet, eftersom de innebär att våldet kan pågå under en tid utan att det upptäcks och att det sällan kommer till myndigheternas kännedom. Denna tolkning, med betoning på offrets utsatta situation snarare än de yttre formerna för

relationen, öppnar upp för möjligheten att inkludera unga personer som utsätts för våld av sin partner trots att de inte bor tillsammans eller är gifta.

Mot bakgrund av bestämmelsens syfte, att skydda mot upprepat och systematiskt våld, torde det avgörande för att någon är att betrakta som närstående, vilket också framhålls i såväl den juridiska doktrinen som i några av hovrättsdomarna, vara att offret genom förhållandet befinner sig i en särskilt utsatt situation. Det får därför anses anmärkningsmärkt att en diskussion kring detta förs i endast fem av de 22 undersökta hovrättsfallen. Istället läggs fokus på förekomsten av en känslomässig och praktisk bindning, det vill säga de omständigheter som kan medföra att den särskilt utsatta situationen föreligger. Den innebörd som de domstolar som berör frågan lägger i begreppet särskilt utsatt situation får i stora drag sägas överensstämma med den som framgår av ovan nämnda praxis från HD och motiv till bestämmelsen. Det kan däremot noteras att innebörden inte är helt entydig i de olika avgöranden, då det i ett par rättsfall vid bedömningen av målsägandens utsatta situation tillmätts avgörande betydelse om våldet varit möjligt att dölja för utomstående, medan i ett annat läggs avgörande vikt vid att relationen medfört att målsäganden underlåtit att polisanmäla den tilltalade, utan att någon diskussion förs kring ifall våldet kunnat pågå oupptäckt.

6.2.2 Ungdomsspecifika faktorer som påverkar den särskilt utsatta situationen

6.2.2.1 Faktorer som kan anses minska utsattheten

I flera av de undersökta avgörandena framhålls den omständighet att ungdomarna inte är självständiga gentemot vuxenvärlden, då de fortfarande bor hemma och går i skolan, som något som innebär att den våldsutsatta partnern inte befinner sig i en särskilt utsatt situation. Den trygghet och stabilitet som familjen och andra vuxna individer står för innebär då att den unga inte anses befinna sig i utsatthet på samma sätt som vid ett förhållande mellan vuxna. Ett sådant exempel är det mål där det konstateras att vuxna individer i målsägandens närhet, både i familjen och skolan, på olika sätt reagerat på vad de uppfattat som missförhållanden i hennes relation med pojkvännen. Eftersom den vuxna omgivningen har fått vetskap om våldet och stöttat flickan, bland annat genom att hjälpa henne att polisanmäla pojkvännen, bedöms inte situationen varit sådan att våldet kunnat fortgå oupptäckt i samma utsträckning som i ett förhållande mellan två vuxna, självständiga parter.

Att den unga utsatta, genom föräldrar och andra vuxna, har en stabilitet och trygghet utanför kärleksrelationen skulle till viss del kunna innebära en mindre möjlighet för förövaren att utöva kontinuerligt våld än i en relation mellan vuxna, vilket skulle tala emot att ungdomen befunnit sig i en särskilt utsatt situation. En förutsättning för detta är emellertid att det i praktiken finns en sådan familjetrygghet och socialt nät i det aktuella fallet. Det är således av vikt att en bedömning i det enskilda fallet alltid görs. Om ungdomen exempelvis kommer från ett hem med sociala problem torde hen kunna anses lika utlämnad till gärningspersonen som i ett förhållande mellan vuxna.

I ett annat fall beaktas på liknande sätt att den underårige målsägandens vårdnadshavare haft det primära ansvaret för hennes omvårdnad och trygghet. Att det i detta fall inte klargörs hur flickans situation i praktiken inneburit en möjlighet till skydd mot kontinuerligt våld, utan enbart att den inneburit en snarast teoretisk möjlighet för flickan att få hjälp och stöd får emellertid anses problematiskt. I domen framhålls att då vissa gärningar skett i flickans bostad har hon haft möjlighet att påkalla moderns uppmärksamhet, samtidigt som det konstateras hon avstått från detta då hon befarat att mamman skulle förbjuda henne att umgås med pojkvännen.

Att vikt läggs vid att flickan *i teorin* haft en möjlighet att påkalla hjälp, medför inte endast att komplexiteten i den situation flickan befunnit sig i och de starka känslomässiga hindren som förelegat förringas, utan också i någon mån att ansvaret för hennes egen trygghet läggs över på flickan. Detsamma gäller resonemanget som domstolen i samma mål för kring att målsäganden kunnat påkalla hjälp i de fall då gärningarna ägt rum inför hennes kamrater. Forskning om våld i ungas kärleksrelationer visar på att den relation som unga i den utsattes omgivning har till våldet i vissa fall kan vara komplex. Det finns studier som visar att en tredje person ofta är närvarande när våldet utövas. Att ungdomar, vilket inkluderar den utsattes jämnåriga vänner, ofta saknar medvetenheten om vad som är rimligt och acceptabelt inom ramen för en kärleksrelation och att forskning visar att visst våld, särskilt psykologiskt sådant, till viss del är normaliserat i ungdomars relationer, skulle kunna tala för att det inte är självklarhet att unga i den utsattes omgivning som bevittnar kränkningar i alla lägen identifierar detta som våld och/eller reagerar på missförhållanden.

När det gäller bedömningen av i vilken utsträckning föräldrar och andra vuxnas roll har en inverkan på den ungas utsatthet, är det av stor vikt att beakta den komplexa relation som många unga har till sin vuxenomgivning under tonårs-och ungdomstiden. Det våld som unga utsätts för i sin partnerrelation sker, i likhet med våldet som förekommer i vuxnas relationer, i det dolda och det fysiska våldet riktas vanligtvis på områden på kroppen som inte syns. Även

om en stor del av våldet sker på arenor där vuxna befinner sig, såsom skolor och vårdnadshavarens bostad, är det således inte givet att dessa upptäcker att våldet pågår. Dessutom visar forskning att unga personer sällan söker hjälp eller berättar om sina erfarenheter av relationsvåld för föräldrar eller professionella vuxna - endast var sjätte person uppgav i den europeiska STIR-studien de hade berättat för någon vuxen om det våld de utsatts för. Detta kan delvis förklaras med att ungdomstiden är den period då de flesta distanserar sig från sina föräldrar och berättar allt mindre för dem. Av forskning framgår att unga tenderar att betrakta våldet som en privat angelägenhet, då de anser sig vara i en ålder då de borde kunna lösa sina egna problem och hantera de situationer som de själva försatt sig i, inklusive en relation som visar sig vara destruktiv. Den frigörelseprocess som unga befinner sig i skulle således kunna sägas innebära en särskild sårbarhet för den utsatta, vilken skulle kunna bidra till att den unga befinner sig i en sådan särskilt utsatt situation som fridskränkingsbestämmelsen tar sikte på.

6.2.2.2 Faktorer som kan anses öka utsattheten

Utöver målsägandens faktiska sociala förhållanden och den särskilda sårbarhet som ungdomstidens frigörelseprocess från vuxenvärlden kan innebära bör även andra, ungdomsspecifika, omständigheter kunna ges betydelse när frågan om målsägandens särskilt utsatta situation bedöms. Några sådana resonemang, som visar på ett särskilt ungdomsperspektiv och beaktar specifika faktorer som kan bidra till en ung persons utsatthet i relationen, har emellertid inte gått att finna i de undersökta hovrättsavgörandena.

För det första går det att argumentera för att ungdomars utveckling och brist på erfarenhet när det gäller intima relationer kan bidra till att de befinner sig i en särskilt utsatt situation. Eftersom unga många gånger saknar referensramar och medvetenhet om vad som är normalt och acceptabelt i en partnerrelation kan det innebära att de inte kan identifiera att de utsätts för våld. Forskning visar att unga personer tenderar att ha svårigheter att urskilja att de utsätts för såväl psykiskt som sexuellt våld, med studier som indikerar att psykiskt våld till viss del är normaliserat i ungas kärleksrelationer. Detta kan i sin tur hindra att unga anmäler eller berättar för omgivningen om det våld de utsätts för i sin relation. Just omständigheten att personer som utsätts för partnervåld har svårt att definiera det hen utsätts för som våld, vilket hindrar att personen anmäler eller lämnar den våldsamma partnern, tas i förarbetena upp som något karakteriserande för den särskilda utsatthet som närståendeförhållandet medför och som fridskränkingsbestämmelsen ju syftar till att fånga. Att ungdomars hjärnor inte är helt färdigutvecklade utan har nedsatt förmåga att bedöma risker, konsekvenser och att agera

logiskt skulle också kunna öka risken för att en ung person som utsätts för våld av sin partner stannar i den destruktiva relationen. Vid bedömningen av rekvisitet om *gärningarna utgjort en kränkning av den utsatta personens integritet* kan enligt förarbetena hänsyn tas till den utsattes låga ålder. Detta exemplifieras av det resonemang som förs i en av de tingsrättsdomar som förekommer i rättsfallsundersökningen, vilket beaktar att det sannolikt är svårare för en person i nedre tonåren än för en vuxen att förstå varför våldet sker och vilka konsekvenser detta våld bör leda till. Det går att argumentera för att ungas utveckling på liknande sätt skulle kunna beaktas vid bedömningen av om den unga befunnit sig i en särskilt utsatt situation.

För det andra går det att argumentera för att ungdomars unika sociala kontext som präglas mycket starkt av relationerna till vänner och partners samt social status kan bidra till att de befinner sig i en särskilt utsatt situation. Under ungdomstiden är ett förhållande med en pojk- eller flickvän ofta en stor del av den ungas identitet och därför av stor betydelse. Forskning visar att den stora sociala press som unga tjejer upplever från omgivningen att vara i en relation kan hindra dem från att berätta om det våld som de utsätts för av sin partner eller lämna relationen. Även den stora betydelse som vänskapsrelationer ofta har för en ung person kan ha betydelse. Unga personer som har en kärleksrelation med varandra ingår ofta i samma kompisgäng eller större krets av vänner. Detta framhålls inom forskning kunna medföra att en ung person som utsätts för upprepat våld i sin relation underlåter att anmäla eller berätta för omgivningen av rädsla för att då inte enbart förlora sitt kärleksförhållande utan även vänner och sitt sociala sammanhang. Detta skulle kunna innebära att ungdomen har ett sådan bindning till gärningspersonen som gör att hen befinner sig i en sådan särskilt utsatt situation som kan vara fallet i parrelationer mellan vuxna.

Det finns således flera ungdomsspecifika faktorer som kan bidra till att en ung person som utsätts för våld av sin partner befinner sig i en sådan utsatt situation som fridskränkingsbestämmelsen tar sikte på. Mot bakgrund av detta kan det anses problematiskt att vissa av hovrättsavgöranden visar på ett tämligen restriktivt synsätt gällande ungas möjligheter att omfattas av bestämmelsen om grov fridskränkning, då det exempelvis i några fall uttalas att utgångspunkten inte kan vara att ungdomar ska bedömas som närstående på samma sätt som vuxna, förutom om de exempelvis varaktigt bor eller får barn tillsammans. En helhetsbedömning i det enskilda fallet, som i större utsträckning tar hänsyn till sådana ungdomsspecifika faktorer som medför en särskild utsatthet hos ungdomar, är således önskvärd.

6.2.3 Vikten av praktisk bindning

I flertalet av de undersökta hovrättsavgörandena tillmäts förekomsten av en praktisk bindning mellan parterna avgörande betydelse för närståendebedömningen. I flera fall uppges ungdomarna ha haft en mycket stark känslomässig bindning till varandra, men bedöms ändå inte som närstående på grund av bristen på praktisk bindning. Ett talande exempel är det fall där målsäganden fortsatte förhållandet med sin pojkvän efter att han dömts för grov misshandel av henne, varpå han kunde fortsätta utöva och senare dömas för såväl fysiskt som materiellt och sexuellt våld mot henne. På grund av att det inte förelegat någon praktisk bindning mellan parterna bedömdes målsäganden inte befunnit sig i en särskilt utsatt situation. Det går emellertid att argumentera för att enbart den starka känslomässiga bindningen kan ha medfört att den unga kvinnan befann sig i en särskilt utsatt situation – då den ju innebar att hon återvände till pojkvännen trots att han tidigare dömts för misshandel av henne och att våldet mot henne därmed kunde fortgå och trappas upp.

I likhet med Malou Andersson menar jag att en person bör kunna anses som närstående trots avsaknaden av en praktisk bindning mellan parterna, under förutsättning att den känslomässiga bindningen är så stark att den ensam utgör grund för att den kränkta befinner sig i en särskilt utsatt situation. Även om avsaknaden av en praktisk bindning i vissa fall kan innebära att det inte föreligger ett gemensamt vardagsliv som skapar den särskilda utsatthet som bestämmelsen syftar till att fånga, bör det inte vara uteslutet att enbart en känslomässig bindning kan skapa detsamma.

Ytterligare ett rättsfall som belyser den stora vikt som domstolen lägger vid den praktiska bindningen och aktualiserar frågan om förhållandet mellan bindningarna och den särskilt utsatta situationen, är det avgörande där målsäganden på grund av en mycket stark känslomässig bindning till den tilltalade anses ha befunnit sig i en utsatt situation, men där parterna likväl inte anses närstående eftersom det inte förelegat någon praktisk bindning. Att flickan blivit starkt bunden till och närmast beroende av pojkvännen vilket medfört att han kunnat bestämma över henne i en mycket stor omfattning och våldet kunnat pågå under ett års tid, skulle kunna anses tala för att det varit fråga om en känslomässig bindning så stark att den ensam utgjort grund för att flickan befunnit sig i en sådan särskilt utsatt situation som motiverar en tillämpning av bestämmelsen. Att båda parterna bodde hemma hos sina föräldrar och därmed saknade praktisk bindning torde därmed vara av mindre betydelse.

Att mycket stor vikt läggs vid den praktiska bindningen visar även några av de undersökta hovrättsfallen som rör minderåriga personer. Med utgångspunkt i att det avgörande för

bedömningen av om en person omfattas av närståendebegreppet bör vara ifall denna befunnit sig i en särskilt utsatt situation kan dessa avgöranden uppfattas som problematiska, då de minderåriga kategoriskt diskvalificeras som närstående - med motiveringen att samma måttstock inte kan användas för barn som för vuxna - eftersom de står under en vuxens vårdnad och därmed bedöms sakna en praktisk bindning.

Ett exempel är det fall där målsäganden utsattes av sin pojkvän för misshandel vid ett stort antal tillfällen, minst två gånger i veckan under flera månaders tid, men anses sakna en praktisk bindning till honom, eftersom hon i teorin inte haft egen rätt att besluta i praktiska frågor, såsom boende, mathållning och ekonomi, utan varit hänvisade till sina vårdnadshavares ansvar och bestämmanderätt. Det går emellertid att argumentera för att det faktum att målsäganden kunde utsättas för ett stort antal gärningar och att pojkvännen utövade stark kontroll över flickan, bland annat genom att bestämma hur hon skulle klä och sminka sig, skulle kunna tyda på att flickan befann sig i en särskilt utsatt situation, då situationen varit sådan att hon kunde utsättas för sådant kontinuerligt våld om bestämmelsen syftar till att skydda från. Det kan även tilläggas att flickan var föremål för sociala insatser och periodvis familjehemsplacerad, vilket borde kunna bidra till hennes utsatthet då hon sakande familjetrygghet i det egna hemmet.

I likhet med Andersson är jag av åsikten att om det finns omständigheter som kan anses medföra att den unga befunnit sig i en särskilt utsatt situation genom förhållandet, torde det faktum att ungdomen stått under annans vårdnad vara av mindre relevans. Eftersom utgångspunkten för bedömningen bör vara den särskilt utsatta situationen, bör det krävas att en faktisk prövning av omständigheterna i det enskilda fallet görs. Det får därmed inte anses tillräckligt för domstolen att, som sker i några av fallen där de minderåriga parterna inte bedöms vara närstående, enbart hänvisa till föräldrabalkens regler. Även om ungdomars parrelationer inte var det primära föremålet för lagstiftaren vid instiftandet av fridskränkingsbestämmelsen så torde inte syftet varit att exkludera unga endast på den grunden att de står under vårdnadshavarens ansvar och bestämmanderätt. Denna omständighet utesluter inte att en ung person kan befinna sig i en sådan särskilt utsatt situation som bestämmelsen tar sikte på.

Att domstolarna tenderar att lägga avgörande vikt vid förekomsten av en praktisk bindning riskerar att innebära att den helhetsbedömning av den utsattes situation som bestämmelsen syftar till att få till stånd går förlorad, och särskilt då den utsatthet och möjlighet till kontinuerligt våld som en mycket stark känslomässig bindning i en relation kan innebära. I flera fall konstateras att det våld som den tilltalade utövade mot målsäganden har varit sådant

våld som bestämmelsen tar sikte på. I det mål där den tilltalade under den period på över tre år som förhållandet varade misshandlade, hotade och starkt kontrollerade sin flickvän för att sedan slutligen ta livet av henne uppges att det varit fråga om upprepade och systematiskt kränkande handlingar som utgjort en del av ett trakasserande samlivsmönster mellan ojämlika parter, vilket enligt domstolen talar för att flickvännen varit närstående till den tilltalade. Att relationen inte präglats av någon praktisk bindning då flickvännen bott hemma hos sina föräldrar anses emellertid tala emot detta, med resultatet att parterna inte bedöms som närstående med motiveringen att rättsläget gällande våld i ungdomsrelationer där den utsatta bor kvar hemma förefaller oklart.

Den får anses vara problematiskt att unga personer i viss utsträckning inte omfattas av närståendebegreppet, trots att det varit frågan om en kontrollerande situation och sådant grovt, upprepat och systematiskt partnervåld som fridskränkingsbestämmelsen avser att skydda emot. Särskilt mot bakgrund av att unga personer i högre utsträckning än vuxna är utsatta för våld i sin partnerrelation borde det vara angeläget dessa ges ett straffrättsligt skydd mot denna typ av våld.

6.2.4 Varaktigheten

Som framgått ovan slår HD fast i rättsfallet NJA 2004 s. 97 att en förutsättning för att närståenderekvisitet ska vara uppfyllt är att bindningarna mellan parterna varit av *inte obetydlig varaktighet*. Att HD varken anger någon nedre gräns för hur länge förhållandet ska ha varat eller fäster betydelse vid att relationen i det aktuella fallet tagit slut och återupptagits vid ett stort antal tillfällen kan anses tala för att förhållandets faktiska längd är av mindre relevans och inte utgör en faktor som ska bedömas separat. Det avgörande borde istället vara ifall relationen haft sådan varaktighet att det inneburit att offret kunnat befinna sig i en sådan särskilt utsatt situation som fridskränkingsbrottet tar sikte på. En bedömning av hur situationen ser ut i det enskilda fallet bör således göras.

Några av de undersökta hovrättsavgöranden tycks visa prov på en sådan helhetsbedömning. Det gäller för det första det avgörande där två 16-åriga ungdomar ansågs vara närstående till varandra trots att de endast varit tillsammans i tre månader. Att den utsatta flickan var gravid med parets gemensamma barn har troligtvis haft en avgörande betydelse för bedömningen, då det inneburit att hon, trots förhållandets korta längd, haft en stark praktisk bindning till pojkvännen. Det gäller för det andra det avgörande där hovrätten, trots att den konstaterar att det varit fråga om ett förhållandevis kort förhållandevis då det bara varat fem månader, lägger

avgörande vikt vid målsägandens särskilt utsatta situation och bedömer att paret är närstående till varandra. Hovrätten motiverar detta med att de praktiska och känslomässiga bindningar som funnits mellan parterna varit av inte obetydlig varaktighet och försatt målsäganden i en utsatt situation där målsäganden i det längsta underlåtit att anmäla partnern.

I några av de undersökta hovrättsavgöranden har emellertid målsäganden inte ansetts som närstående till den tilltalade enbart på grunden att förhållandet varat endast cirka en månads tid. Eftersom närståendebedömningen bör ha sin utgångspunkt i ifall den utsatta genom relationen befunnit sig i en särskilt utsatt situation kan det anses problematiskt att domstolarna på sådant sätt kategoriskt, utan en helhetsbedömning av situationen i det specifika fallet, utesluter att målsägande är närstående till den tilltalade. I ett av dessa fall umgicks paret varje dag och tillbringade varje vecka flera dygn i streck tillsammans. Pojkvännen beslagtogs hennes mobiltelefon, raderade kontakter på hennes sociala nätverk och bestämde vad hon skulle bära för kläder. Med tanke på det mycket intensiva umgänget, att pojkvännen kunde utöva stark kontroll och isolering av flickan och att det var fråga om ett flertal fall av misshandel är det enligt min mening inte helt uteslutet att flickan befann sig i en särskilt utsatt situation.

När det gäller frågan om varaktigheten är det inte omöjligt att tänka sig att den ovan nämnda specifika ungdomskontext som våld i ungas parrelationer sker i skulle kunna få betydelse. Det skulle kunna argumenteras för att det kan krävas kortare tid för att en ung person genom relationen hamnar i en särskilt utsatt situation, eftersom den unga har ett annat ingångsläge än en vuxen. Som nämnts ovan har unga inte alltid kännedom om vad som är rimligt och acceptabelt inom ramen för en kärleksrelation och gränserna för den egna integriteten kan därför redan tidigt i relationen vara diffusa och flyttbara. Att unga tycks ha svårt att identifiera att de utsätts för våld och att, särskilt psykiskt, våld till viss del tycks normaliserat i ungas kärleksrelationer skulle kunna innebära att den normalisering av våldet som sker successivt i våldsamma relationer och som gör att den utsatta inte berättar för omgivningen om kränkningarna således till viss del föreligger redan vid inledningen av den ungas relation. Visare skulle det ovan nämnda faktum att unga biologiskt är mer känslostyrda, har svårare att bedöma risker och har sämre förmåga att agera logiskt skulle kunna öka risken för att en ung person som utsätts för våld av sin partner stannar i den destruktiva relationen, även om våldet inträder i ett tidigt skede av relationen. Dessutom kan tilläggas att forskning indikerar att tidsperspektivet även kan sägas vara något annorlunda för unga personer jämfört med vuxna. För en ung person skulle även en med vuxna mått mätt kortare relation kunna framstå som relativt lång och som en viss investering, vilket i sin tur kan medföra att den unga underlåter att berätta om våldet och avsluta relationen och istället vill försöka lösa situationen inom

ramen för relationen. Det skulle kunna argumenteras för att detta, i kombination med den frigörelseprocess som många unga befinner sig i och som i vissa fall kan medföra att unga inte berättar om våldet ens om det inträder i ett tidigt skede, kan innebära att den längd på förhållandet som krävs för att varaktigheten inte ska vara obetydlig – och därmed kunna generera en särskilt utsatt situation - torde vara något mindre när det rör sig om våld mellan unga.

Här bör emellertid tilläggas att om gärningarna sker under en alltför kort tidsperiod kan det medföra att fridskränkingsrekvisitet som innebär att gärningarna ska utgöra *ett led i en upprepad kränkning av den utsattes integritet* inte är uppfyllt. Gärningar som begåtts under en mycket begränsad tid kan nämligen inte anses utgöra en del av ett sådant systematiskt förfarande som bestämmelsen är tänkt att rikta in sig på och därmed inte uppfylla rekvisitet. Enligt förarbetena till lagbestämmelsen ska emellertid vid bedömningen av rekvisitet särskild hänsyn tas till underårigas särskilda utsatthet. Är offret minderårigt torde det enligt motiven krävas mindre för att kränkningen ska anses vara upprepad.

6.3 Avslutande kommentarer

Sammanfattningsvis kan konstateras att en mer enhetlig rättstillämpning kan anses önskvärd när det kommer till frågan om en ung person som har en kärleksrelation till den tilltalade omfattas av närståendebegreppet i bestämmelsen om grov fridskränkning. Med utgångspunkt i förarbetena och prejudikat från Högsta domstolen torde det avgörande för att den unga är att betrakta som närstående vara att hen befunnit sig i en särskilt utsatt situation genom förhållandet. Vid bedömningen bör hänsyn tas till den utsattes hela situation och en prövning göras av omständigheterna i det enskilda fallet. Finns det omständigheter som medför att den som utsatts för våldet genom förhållandet befunnit sig i en särskilt utsatt situation, torde det således inte ha någon betydelse om hen exempelvis är minderårig eller fortfarande bor hemma hos sina föräldrar. Vid bedömningen av om målsäganden omfattas av närståendebegreppet bör även, i högre utsträckning än vad som idag sker i rättstillämpningen, hänsyn tas till den ungdomsspecifika kontext som våldet sker i. Omständigheter som kan innebära att den unga personen, på grund av sin ålder, är mer sårbar och kan utsättas för upprepat våld i sin relation borde kunna ges betydelse vid bedömningen av målsägandens särskilt utsatta situation.

Att dagens rättstillämpning innebär att unga personer i viss utsträckning inte omfattas av närståendebegreppet i bestämmelsen om grov fridskränkning trots att de blivit utsatta för

sådant upprepat och systematiskt våld av sin partner som bestämmelsen tar sikte på får anses problematiskt av flera anledningar. För det första kan det anses problematiskt på individnivå, då den helhetsbedömning av den kränkta situation som bestämmelsen syftar till inte kommer till stånd och det särskilt straffvärda i denna upprepade och systematiska våldsutövning inte kan beaktas, vilket resulterar i ett lägre straffvärde för gärningarna då de bedöms var för sig och därmed troligen ett lägre straff för gärningspersonen.

För det andra kan det anses problematiskt även på ett samhälleligt plan eftersom det innebär att våld som sker i ungas partnerrelationer osynliggörs. Genom att våldet inte bedöms omfattas av fridskränkingsbestämmelsen signaleras att detta inte är att betrakta som våld i nära relationer. Våldet som sker mellan unga kommer därmed inte heller med i sådan statistik som förs över våld i nära relationer, vilket förhindrar synliggörandet och kartläggningen av denna typ av brott. Detta är särdeles problematiskt mot bakgrund av att forskning visar att ungdomar tenderar att ha svårighet att identifiera att de utsätts för våld av sin partner just på grund av att de inte känner igen sig i den samhälleliga diskursen om våld i nära relationer. Då denna präglas av synen på ett offer som en vuxen person som är gift och har barn eller bostad tillsammans med våldsutövaren har unga svårt att identifiera sig själva som utsatta för partnervåld, vilket i sin tur kan utgöra ett hinder för unga att berätta om sin våldsutsatthet och därmed få hjälp och stöd från omgivningen och samhället.

Mot bakgrund av att våld i ungas partnerrelationer är ett mycket utbrett samhällsproblem som medför flertalet allvarliga, negativa konsekvenser för den som blir utsatt är det av stor vikt att rättsväsendet synliggör och kraftigt markerar allvaret i denna brottslighet och att rättssystemet erbjuder även unga personer ett straffrättsligt skydd mot upprepat och systematiskt våld i sin relation.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Dir. 1993:88 Kommissionen om våld mot kvinnor.

SOU 1995:60 Kvinnofrid.

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid.

Prop. 2012/13:108 Förstärkt straffrättsligt skydd vid grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning.

Skr. 2016/17:10 En nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

Övrigt

BRÅ (2017), Kærestevold - Finland, Sverige og Danmark, <https://www.bra.se/download/18.62fc8fb415c2ea10693349a/1496242938276/2017_K%C3%A6restevold.pdf>, besökt 2021-03-01.

BRÅ (2018), Brott i nära relationer bland unga, Kortanalys 6/2018, <https://www.bra.se/download/18.c4ecee2162e20d258c4a9ea/1553612799682/2018_Brott_i_nara_relationer_bland_unga.pdf>, besökt 2021-03-01.

Jämställdhetsmyndigheten (2020), Stödmaterial om killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer, <https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/files/2020/02/svartsjuka_st%C3%B6dmaterial-2.pdf>, besökt 2021-03-15.

Myndigheten för ungdoms-och civilsamhällesfrågor, "Ungdomspolitik", <<https://www.mucof.se/ungdomspolitik>>, besökt 2021-02-23.

Nationellt centrum för kvinnofrid, "Kunskapsbanken - ämnesguider om våld - våld i nära relationer - våld i nära relationer", <<https://nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/vald-i-nara-relationer/>>, besökt 2021-03-15.

Nationellt centrum för kvinnofrid, "Kunskapsbanken - ämnesguider om våld - våld i nära relationer - våldets uttryck och mekanismer", <<https://www.nck.uu.se/kunskapsbanken/amnesguider/vald-i-nara-relationer/valdets-uttryck-och-mekanismer/>>, besökt 2021-03-15.

Unga relationer, "Kunskapsbank - olika sorters våld - digitalt våld", <<https://ungarelationer.se/kunskapsbank-flode/olika-sorters-vald#digitalt-vald/>>, besökt 2021-03-21.

Litteratur

Ackard, Diann M; Eisenberg, Marla E. & Neumark-Sztainer, Dianne (2007), 'Long-Term Impact of Adolescent Dating Violence on the Behavioral and Psychological Health of Male and Female Youth', *The Journal of Pediatrics* s. 476–81.

Andersson, Malou (2016), *Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning - Fridskränkningens brotten som rättslig konstruktion*, Uppsala.

Ashley, Olivia. S. & Foshee, Vangie A (2005) 'Adolescent help-seeking for dating violence: Prevalence, sociodemographic correlates, and sources of help', *Journal of Adolescent Health* s. 25–31.

Asp, Petter; Ulväng, Magnus & Jareborg, Nils (2010), *Kriminalrättens grunder*, Uppsala.

Barter, Christine (2009). 'In the name of love: Partner abuse and violence in teenage relationships', *British Journal of Social Work* s. 211– 233.

Barter, Christine; McCarry, Melanie; Berridge, David & Evans, Kathy (2009), *Partner exploitation and violence in teenage intimate relationships*, London.

Barter, Christine & Stanley, Nicky (2016) 'Interpersonal violence and abuse in adolescent intimate relationships: mental health impact and implications for practice, *International Review of Psychiatry* s. 485-503.

Barter, Christine; Stanley, Nicky; Wood, Marsha; Lanau, Alba; Aghtaie, Nadia; Larkins, Cath, Apostolov, Georgi; Shahbazyan, Luiza; Pavlou, Susana; Lest, Stalo; De Luca, Noemi; Cappello, Gianna & Överlien, Carolina (2014), *Safeguarding Teenage Intimate Relationships (STIR) Connecting online and offline contexts and risk - Briefing Paper 4: Young People's Perspectives on Interpersonal Violence and Abuse in Intimate Relationships*. (Förkortad Barter m.fl. 2014a)

Barter, Christine; Stanley, Nicky; Wood, Marsha; Lanau, Alba; Aghtaie, Nadia; Larkins, Cath, Apostolov, Georgi; Shahbazyan, Luiza; Pavlou, Susana; Lest, Stalo; De Luca, Noemi; Cappello, Gianna & Överlien, Carolina (2014), *Safeguarding Teenage Intimate Relationships (STIR) Connecting online and offline contexts and risk - Briefing Paper 5: Young People's Perspectives on Interpersonal Violence and Abuse in Intimate Relationships*. (Förkortad Barter m.fl. 2014b)

Barter, Christine; Stanley, Nicky; Wood, Marsha; Lanau, Alba; Aghtaie, Nadia; Larkins, Cath & Överlien, Carolina (2017), 'Young People's online and face-to-face experiences of interpersonal violence and abuse and their subjective impact across five European countries', *Psychology of Violence* s. 375–384.

Burman, Monica (2004), 'Begreppet närstående vid våld i nära relationer - en lagtolkning av Högsta domstolen i lagens andra', *Juridisk tidskrift* s. 133–144.

Burman, Monica (2007), *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – Om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, Uppsala.

- Chung, Donna (2007), 'Making meaning of relationships: Young women's experiences and understandings of dating violence', *Violence Against Women* s. 1274–1295.
- Espelage, Dorothy L. & Holt, Melissa (2007), 'Dating Violence & Sexual Harassment across the Bully-Victim Continuum among Middle and High School Students', *Journal of Youth and Adolescence*, s. 799–811.
- Gottzén, Lucas & Jonsson, Rickard (2012), 'Goda män och Andra män', i: Gottzén, Lucas & Jonsson, Rickard (red.), *Andra män: Maskulinitet, jämställdhet och normskapande*, Malmö.
- Gottzén, Lucas & Korkmaz, Sibel (2013) 'Killars våld mot tjejer i nära relationer', i: Bohlin, Ingrid (red.), *Unga och våld – en analys av maskulinitet och förebyggande verksamheter*, Stockholm, Stockholm.
- Heimer, Gun; Björck, Annika & Kunosson, Chrystal (2014), 'Inledning', i: Heimer, Gun m.fl. (red.), *Våldsutsatta kvinnor - samhällets ansvar*, 3:e uppl., Lund.
- Hellevik, Per & Överlien, Carolina (2016), 'Teenage intimate partner violence: Factors associated with victimization among Norwegian youths', *Scandinavian Journal of Public Health* s. 702–708.
- Hellevik, Per; Överlien, Carolina; Barter, Christine; Wood, Marsha; Aghtaie, Nadia; Larkins, Cath & Stanley, Nicky (2015), 'Traversing the Generational Gap: Young People's Views on Intervention and Prevention of Teenage Intimate Partner Violence', i: Stanley, Nicky & Humphreys, Cathy (red.), *Domestic Violence and Protecting Children: New Thinking and Approaches*, London.
- Heuman, Lars (2005), 'Hjälpvetenskapernas betydelse för rättstillämpningen och rättsvetenskapen', *Juridisk Tidskrift* s. 768–769.
- Holmberg, Carin & Enander, Viveka (2011), *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*, 2:a uppl., Lund.
- Hydén, Margareta (1995), *Kvinnomisshandel inom äktenskapet: Mellan det omöjliga och det möjliga*, Malmö.
- Isdal, Per (2017), *Meningen med våld*, 2:a uppl., Stockholm.
- Ismail, Farah; Berman, Helene & Ward-Griffin, Catherine (2007), 'Dating violence and the health of young women: A feminist narrative study', *Health Care for Women International* s. 453–477.
- Kastling, Lars-Åke (2010), *Män Som Slår Kvinnor - Om Mäns Våld Och Skam i Nära Relationer*, Stockholm.
- Kleineman, Jan (2013), 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2:a uppl., Lund.
- Korkmaz, Sibel (2021), *Youth Intimate Partner Violence in Sweden - Prevalence and Young People's Experiences of Violence and Abuse in Romantic Relationships*, Stockholm.

Korkmaz, Sibel; Överlien, Carolina & Lagerlöf, Hélène (2020), 'Youth intimate partner violence: prevalence, characteristics, associated factors and arenas of violence', *Nordic Social Work Research*.

Källström, Åsa & Jonhed, Anna L. (2019), 'Våld i ungas kärleksrelationer', i: Johansson, Björn & Källström, Åsa (red.), *Barns och ungas utsatthet*, Lund.

Lundgren, Eva (1993), *Våldets normaliseringsprocess: två parter - två strategier*, Stockholm.

Magruder-Langenderfer, Lisa; Whitfield, Darren L.; Walls, Eugene N. & Brown, Samantha M. (2016), 'Partner Violence Victimization Among Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, and Queer Youth: Associations Among Risk Factors', *Child & Adolescent Social Work Journal* s. 55–68.

Molidor, Christian & Tolman, Richard M. (1998), 'Gender and Contextual Factors in Adolescent Dating Violence', *Violence Against Women* s. 180–194.

Murray, Ashlee & Azzinaro, India (2019), 'Teen Dating Violence: Old Disease in a New World', *Clinical Pediatric Emergency Medicine*, s. 25–37.

Nilsson, Göran, Brottsbalk (1962:700) 4 kap. 4 a §, Lexino lagkommentar 2021-01-01, i JUNO, besökt 2021-03-20.

Nordborg, Gudrun (2014), 'Mäns våld mot kvinnor', i: Heimer, Gun m.fl. (red.), *Våldsutsatta kvinnor - samhällets ansvar*, 3:e uppl., Lund.

Ptaeck, James (1998), 'Why do men batter their wives?', i: Yllö, K & Bograd, M. (red.), *Feminist perspectives on wife abuse*, Newsbury Park.

Romito, Patricia; Beltramini, Lucia & Escribá-Agüir (2013), 'Intimate Partner Violence and Mental Health Among Italian Adolescents: Gender Similarities and Differences', *Violence against women* s. 89–106.

Sandgren, Claes (2018), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare – ämne, material, metod och argumentation*, 4:e uppl., Stockholm.

Smith, John P. & Williams, Janice G. (1992), 'From abusive household to dating violence', *Journal of Family Violence* s. 153–165.

Stiftelsen 1000 möjligheter (2020), *Ett år med unga relationer.se - erfarenheter och kunskap om killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer*, Stockholm.

Uhnoo, Sara (2011), *Våldets regler - ungdomars tal om våld och bråk*, Göteborg.

Van Ouytsel, Joris; Ponnet, Koen & Walrave, Michel (2017) 'The association of adolescents' dating violence victimization, well-being and engagement in risk behaviors', *Journal of Adolescence* s. 66–71.

Vézina, Johanne & Hébert, Martine (2007) 'Risk factors for victimization in romantic relationships of young women: A review of empirical studies and implications for prevention', *Trauma, Violence & Abuse* s. 33–66.

Vézina, Johanne; Hébert, Martine; Poulin, Francois & Lavoie, Francie (2011) 'Risky Lifestyle as a Mediator of the Relationship Between Deviant Peer Affiliation and Dating Violence Victimization Among Adolescent Girls', *Journal of Youth & Adolescence* s. 814–824.

Volpe, Ellen M; Hardie, Thomas L.; Cerulli, Catherine; Sommers Marilyn S. & Morrison-Beedy, Dianne (2013), 'What's age got to do with it? Partner age difference, power, intimate partner violence, and sexual risk in urban adolescents', *Journal of Interpersonal Violence* s. 2068–87.

Weisz, Arlene; Tolman, Richard; Callahan, Michelle; Saunders, Daniel & Black, Beverly (2007), 'Informal Helpers' Responses When Adolescents Tell Them About Dating Violence or Romantic Relationship Problems', *Journal of Adolescence* s. 853–868.

Wendt, Maria (2002), *Rädslans politik - våld och sexualitet i den svenska demokratin*, Malmö.

Överlien, Carolina (2018), 'Våld mellan ungdomar i nära relationer: Digitala medier och utövande av kontroll', *Socialvetenskaplig tidskrift* s. 67–85.

Överlien, Carolina & Korkmaz, Sibel (2020) 'Responses to youth intimate partner violence: the meaning of youth-specific factors and interconnections with resilience', *Journal of Youth Studies* s. 371–387.

Överlien, Carolina; Korkmaz, Sibel & Hellevik, Per (2020) 'Young Women's Experiences of Intimate Partner Violence: Narratives of Control, Terror, and Resistance', *Journal of Family Violence* s. 803–814.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1999 s. 102.

NJA 2003 s. 144.

NJA 2004 s. 97.

NJA 2004 s. 437.

Hovrätterna

Göta hovrätt, B 782–06.

Göta hovrätt, B 2909–11.

Göta hovrätt, B 795–15.

Göta hovrätt, B 1011–17.

Göta hovrätt, B 3379–18.

Hovrätten för Nedre Norrland, B 377–13.

Hovrätten för Nedre Norrland, B 292–18.

Hovrätten för Nedre Norrland, B 355–20.

Hovrätten för Västra Sverige, B 2684–09.

Hovrätten för Västra Sverige, B 2084–13.

Hovrätten för Västra Sverige, B 2363–13.

Hovrätten för Västra Sverige, B 2983–14.

Hovrätten för Västra Sverige, B 1332–15.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 358 - 11.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1677–11.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 1385–14.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 2275–17.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, B 3856–19.

Svea hovrätt, B 6854–07.

Svea hovrätt, B 8875–11.

Svea hovrätt, B 5130–12.

Svea hovrätt, B 9070–14.